

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

Кваліфікаційна робота

на тему

**«Феміністичний рух як онлайн-інструмент формування гендерної рівності
в Україні та світі»**

Виконала:

студентка 4 курсу групи ССК-41
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 054 Соціологія

Швабо М. Д.

Наукова керівниця:

ст.викл. Яшкіна Д.Д.

Наукова консультантка:

доц. Мурадян О.С.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ.....	6
1.1. Гендерна рівність в Україні та світі, основні теоретичні підходи до вивчення питання.....	6
1.2. Виникнення та еволюція феміністичного руху: глобальний контекст та вплив на процес формування гендерної рівності.....	12
Висновки до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2 ІНТЕРНЕТ ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ РОЗВИТКУ ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ.....	18
2.1. Вплив медіа на формування особистості, громадської думки й активізм.....	18
2.2. Досвід використання онлайн-інструментів для досягнення гендерної рівності в Україні та світі, порівняння онлайн-кампаній, проєктів.....	23
Висновки до розділу 2.....	32
РОЗДІЛ 3 ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФЕМІНІСТИЧНОГО ОНЛАЙН-АКТИВІЗМУ У ДОСЯГНЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ.....	34
3.1. Виклики та ризики феміністичного онлайн-активізму.....	34
3.2. Перспективи розвитку онлайн-фемінізму в Україні та світі.....	46
Висновки до розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ВСТУП

У сучасному суспільстві, у XXI столітті цифрова трансформація радикально змінила механізми соціальної взаємодії. Зокрема у сфері правозахисного активізму ці зміни відчуються на щоденній основі. Одним із найдинамічніших напрямів цього процесу став феміністичний рух, який змінив свою основну діяльність та «переніс» її в онлайн-формат. У глобальному масштабі він перетворився на потужний інструмент боротьби за гендерну рівність. З допомогою соціальних медіа, цифрових платформ, онлайн-кампаній та різноманітних хештегів активістки з різних куточків світу порушують замовчувані теми, мають змогу мобілізувати цілі спільноти задля вирішення питань та впливають на суспільний порядок денний. В Україні, як і в багатьох інших країнах, онлайн-фемінізм із часом посідає все більше важливе місце в структурі громадянського суспільства. Проте це не захищає онлайн-рух від низки викликів, з якими йому доведеться боротися, наприклад, цифрової нерівності або кібернасильства.

Цифрова комунікація радикально змінює способи вираження феміністичних поглядів і дозволяє залучати нові групи до дискурсу рівності. Онлайн-простір став ареною, де учасниці руху з усього світу можуть доєднатися до обговорення нагальних питань, створення інформаційних кампаній, боротьби з гендерними стереотипами та іншими невирішеними на сьогодні проблемами. Таким чином актуальність теми зумовлена поширенням цифрових практик та необхідністю критичного осмислення ефективності новітніх комунікаційних інструментів у досягненні цілей феміністичного руху.

Метою роботи є аналіз феміністичного руху як форми цифрової активності, що впливає на суспільну думку, соціальну політику й культурні уявлення про стать та рівність. Комплексне вивчення феміністичного руху як онлайн-інструменту буде проводитися з акцентом на його комунікативні стратегії, ефективність, виклики та перспективи розвитку.

Об'єктом дослідження є феміністичний рух як соціальний феномен в умовах цифрової комунікації, а предметом – онлайн-феміністичний активізм як

комунікативна стратегія формування гендерної рівності в Україні та у світовому контексті.

У цьому контексті методологічна база дослідження ґрунтується на поєднанні історико-соціологічного та компаративного аналізів, аналізу теоретичних підходів до фемінізму (ліберальний, радикальний, марксистський, інтерсекційний), контент-аналізу феміністичних онлайн-кампаній та глибинних інтерв'ю зі студентками, що дозволяє виявити суб'єктивні сприйняття і ставлення до гендерної рівності в цифровому середовищі. Операціоналізація понять ґрунтується на теорії Дж. Батлер про перформативність гендеру. За іншу теоретичну базу були взяті дослідження, що ґрунтуються на працях Сімони де Бовуар, Джудіт Батлер, Кімберлі Креншоу, Патрісії Хілл Коллінз, а також на українських авторках – Наталії Мезенцевої, Марти Богачевської-Хомяк, Тамари Марценюк.

Завдання нашого дослідження:

- проаналізувати еволюцію феміністичного руху в традиційному та онлайн-варіантах, роздивитися світові та національні контексти;
- дослідити роль соціальних мереж і цифрових кампаній у мобілізації феміністичних ініціатив;
- визначити основні виклики онлайн-активізму, а саме: цензура, кібернасильство, цифрова втома, нерівний доступ;
- охарактеризувати комунікативні стратегії та інструменти, що використовуються у феміністичних онлайн-кампаніях;
- окреслити перспективи розвитку цифрового фемінізму за умов технологічного та соціального прогресу.

Методи дослідження включають контент-аналіз цифрових кампаній (#MeToo, #HeForShe, #TimesUp, #ЯНеБоюсьСказати тощо), методи порівняльного аналізу, кейс-стаді (вивчення конкретних прикладів феміністичного активізму в Україні та світі), а також критичний дискурс-аналіз хештегів, результатів та реакцій аудиторії. Робота будується на основі історико-соціологічних та компаративних методів. Саме такий підхід дозволяє нам визначити тенденції

розвитку феміністичного онлайн-руху, а також порівняти досвіди роботи феміністок різних країн та соціокультурних контекстів, виявити проблеми, перешкоди й особливості розвитку руху.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ

1.1. Гендерна рівність в Україні та світі, основні теоретичні підходи до вивчення питання

Для дослідження питання гендерної рівності нам необхідно висвітлити саме поняття явища гендерної рівності, а також визначити різницю між статтю (*від англ. sex*) і гендером (*від англ. gender*).

Стать (*sex*) сучасною науковою спільнотою визначається як один із біологічних атрибутів, який може бути віднесений як до людського виду, так і до тваринного. Цей атрибут пов'язаний із фізіологічними та біологічними особливостями, наприклад, такими як хромосоми, гени, гормони, анатомія (репродуктивна, сексуальна) тощо. Зазвичай стать поділяється на два класи: жіночий та чоловічий, проте також існують рідкісні виключення у вигляді інтерсекс-людей. Гермафродитизм та інтерсекс – це терміни, що використовуються в науковій спільноті для того, аби позначати статеві ознаки, які присутні у людини будь-якої статі, проте не є «відповідними» для її статі. Ці ознаки можуть містити гормональні ефекти, анатомічні особливості, хромосомні явища, які не є типовими для бінарних уявлень про чоловічі та жіночі тіла [3, 5].

Дискурс гендера не є таким однозначним як питання визначення статі. Питання точного визначення поняття «гендера» (*gender*) є все ще відкритим внаслідок відсутності консолідації в науковому суспільстві. За Оксфордським словником англійської мови термін «гендер» можна інтерпретувати як «стан чоловічої або жіночої статі, виражений соціальними або культурними відмінностями та відмінностями, а не біологічними; колективні атрибути або риси, пов'язані з певною статтю, або визначені в результаті своєї статі» [3].

«Гендер» вважається соціальним конструктом, через можливість терміна містити політичні, соціопсихологічні, культурні та поведінкові аспекти, а також залежати від жіночої, чоловічої або іншої гендерної ідентичності [4]. Термін «гендерна ідентичність» є загальним терміном, або ж «терміном-парасолькою»

(umbrella term), який використовується для того, аби охоплювати та описувати всю різноманітність та багатогранність видів вираження поза бінарними рамками. «Гендерна ідентичність» – це термін про самосприйняття та вираження приналежності себе до певного або певних гендерів. А сам же гендер є структурою, яку можна описати як мінлива та динамічна через те, що їй властиво змінюватися під впливом соціальних течій та культурних змін [6].

Таким чином робимо висновок про те, що стаття це про біологічні та фізіологічні аспекти людського тіла, про первинні статеві ознаки та анатомобіологічні риси. У той час гендер це про соціальні та культурні рамки, про поведінкові та соціально рольові особливості. Гендер залежить від часового періоду та культурного контексту, оточення та періоду життя.

Є декілька основних гендерів, які ми маємо окреслити для плідної роботи, а саме:

- Андрогінність – це термін, який використовується для позначення поєднання або відсутності виражених візуальних ознак, які традиційно асоціюються з певною статтю. Це явище може бути як результатом особистого вибору індивіда, так і природною особливістю його зовнішності.
- Цисгендерність – це відповідність між біологічною статтю людини, визначеною при її народженні, та гендерною ідентичністю, тобто внутрішнім відчуттям себе як представника певної статі.
- Гендерфлюїдність – це динамічний вид гендерної ідентичності, за якого індивід може відчувати належність до різних гендерів у різні періоди часу. Зміни в ідентичності можуть зумовлюватися як внутрішніми психологічними процесами, так і впливом зовнішніх соціокультурних чинників.
- Небінарність – це форма гендерної ідентичності, яка не вкладається в традиційну бінарну модель "жінка-чоловік". Небінарні особи можуть ідентифікувати себе поза межами цих двох категорій, вважаючи, що

гендерна система має бути ширшою та інклюзивнішою щодо різноманітних форм самовизначення.

- Трансгендерність – це поняття, що позначає невідповідність між біологічною статтю людини та її гендерною ідентичністю. Трансгендерні особи ототожнюють себе з гендером, протилежним або відмінним від того, що їм було приписано при народженні. [7].

Ці описи не є вичерпними або такими, які б детально описували кожний термін, проте вони дають загальне розуміння, що надасть нам орієнтацію в наступному тексті та забезпечить надалі продуктивну роботу.

У цій роботі ми будемо використовувати саме термін «гендерної рівності», а не «статевої рівності». Це буде зроблено з огляду на той факт, що в цій роботі та статистиках ми маємо ціль включити всі можливі гендери та статі, аби репрезентувати тему коректно та надати інклюзивну репрезентацію всіх, хто є жінками біологічно та тих людей, які асоціюють та соціально репрезентують себе як жінки.

Після окреслених термінів можемо перейти до самого поняття «гендерної рівності». Гендерна рівність може бути визначена як така рівність, за якою кожна людина, незалежно від її статі та гендеру має рівні можливості та шанси, також однакові свободи, права та обов'язки між статями. А таке визначення гендерної рівності як «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» можна побачити в законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [10, ст. 1].

Українська докторка юридичних наук Н. В. Аніщук визначає гендерну рівність як «рівні можливості людини як в економічному, культурному та політичному житті суспільства без будь-яких обмежень щодо її статі» [11].

Багато науковців із різних країн досліджували питання гендерної рівності. Роботи українських науковиць, таких як Марта Богачевська-Хомяк, Наталія Мезенцева, однієї з перших дослідниць гендерної проблематики в Україні, Марія

Маєрчик, Тетяна Фулей, Ольга Кривець, акцентують на важливості розв'язання питання гендерної рівності в Україні, а також на використанні наукових напрацювань на практиці.

У своїй праці «Гендерна рівність крізь призму заборони дискримінації у світлі практики Європейського суду з прав людини» Тетяна Фулей зазначає: «Гендерна рівність передбачає рівні права для жінок і чоловіків, рівну присутність, наділення владою і участь обидвох статей в усіх сферах суспільного і приватного життя» [1].

Такі американські спеціалістки в полі феміністичної діяльності та питань гендерної рівності як Кімберлі Креншоу, Айріс Маріон Янг, Марсія Паллі та Патрісія Хілл Коллінз розглядали питання з поглядів, які не притаманні українському соціокультурному контексту. Таким чином соціологиня Патрісія Хілл Коллінз стала відома своїми роботами про «чорний фемінізм» та його зв'язок із гендерною рівністю, а Кімберлі Креншоу – своїм висвітленням проблематики зв'язку гендерно зумовленого насильства з расою у своїй книзі «Відображення меж: інтерсекційність, політика ідентичності та насильство щодо кольорових жінок». Дослідження їхніх європейських колег як Сільвії Вальбі, Сімони де Бовуар, Ненсі Фрейзер, Анни Квятковської та інших демонструють зв'язок гендерної нерівності та різних соціальних контекстів, як от освіти, культури, європейської інтеграції тощо.

Досягнення гендерної та загальної рівності, забезпечення однакового доступу до ресурсів, надання рівних можливостей на користування благами та послугами стимулює позитивні зміни в усьому суспільстві загалом. Участь як жінок, так і чоловіків у політичній діяльності надає можливість мати коректну репрезентацію статей та гендерів у політичній сфері, а залучення всіх статей до правоохоронної та безпекової діяльності допомагає забезпечити довіру до владних структур, і також підвищити ефективність та прозорість роботи. З економічної точки, зору гендерна рівність, як результат, має ефект покращення рівня життя жінок та сімей як наслідок. Справедлива та рівна оплата праці допомагає досягти кращого рівня добробуту всього суспільства загалом [8, 12].

Гендерна рівність також має позитивний вплив на сфери, взаємозв'язок з якими та безпосередній вплив на які для суспільства можуть здатися неочікуваними. Так «гендерна рівність сприяє розвитку талантів і зацікавлень дітей, креативності, усвідомлення себе та власної цінності, розвитку самоповаги і впевненості у власних силах». Ця цитата походить із посібника «Батьківство без стереотипів», опублікованого у 2024 році українською ГО «Дівчата» за підтримки UNICEF [9].

Гендерна рівність досліджується з багатьох різних точок зору: у кожного з дослідників є свої погляди на аспекти та специфіки тематики з огляду на їхні суб'єктивні переконання та особистий досвід, культурні особливості регіону, соціальні особливості тощо. У такий спосіб для вивчення та проведення феміністичної діяльності, сформувалось декілька “основних” підходів. З огляду на тему нашої роботи, ми перерахуємо такі основні теоретичні підходи до вивчення гендерної рівності, як:

- Ліберальний фемінізм;
- Радикальний фемінізм;
- Марксистський та соціалістичний фемінізм;
- Інтерсекційний підхід.

Ліберальний фемінізм може бути впізнаваний за такою основною активністю, як боротьба за рівні права та можливості, тому таке явище як гендерна рівність ліберальна течія фемінізму досліджує як правовий аспект. Прихильниці цього руху мають на меті вибороти для жінок усі ті ж права та свободи, що мають і представники чоловічої статі. Бетті Фрідан та Марта Нуссбаум можуть стати прикладами тих, хто був прихильницями цієї течії. Концепція «рівних можливостей» у контексті гендерної рівності від Марти Нуссбаум є важливим складником для дослідження з огляду саме цього феміністичного руху [13].

Радикальний фемінізм досліджує питання гендерної рівності через конструктивну критику патріархальної системи як основної причини чинної між

гендерами нерівності. Ця течія має головну ідею про те, що «несправедливе суспільство» стало результатом дій патріархальної системи, що є первинною системою домінування чоловіків над жінками. Кейт Міллет та її робота «Сексуальна політика» (1970) є однією з найвідоміших репрезентацій течії радикального фемінізму щодо гендерної рівності.

Взаємозв'язок між економічною нерівністю та гендерною дискримінацією пояснює марксистський та соціалістичний фемінізм. За ідеєю соціалістичної течії гендерну рівність можна буде встановити виключно шляхом виключення джерел утиску жінок, а саме економічних та культурних причин. Марксистська ж течія стверджує, що саме капіталізм як система є першопричиною, чому класова нерівність існує як явище, що, в результаті, призводить до існування гендерної нерівності. В обох підходах до вивчення питання причиною для нерівності між статями є саме економічна складова. Сільвія Федерічі та її робота «Калібан і відьма» (2004), з аналізом капіталізму та його зв'язком із явищем жіночого гноблення, є відомою роботою з вивчення теми.

Інтерсекційний підхід має тенденцію досліджувати вплив раси, класу, сексуальної орієнтації та інших факторів на стан гендерної рівності у суспільстві. У випадку такого підходу важливим є враховувати всі види дискримінацій, які може відчувати особистість одночасно. Тобто внаслідок наявності чи відсутності перехресних дискримінацій гендерна нерівність може посилюватися або послаблюватися. Джудіт Батлер із її роботою «Гендерний клопіт» (1990), а також Анна Джулія Купер є відомими представницями цієї течії.

Завдяки різним теоретичним засадам кожен з підходів дає змогу досліджувати нам феміністичний раз комплексно. Різні підходи до вивчення допомагають критично аналізувати, застосовуючи різноманітні техніки та точки зору.

1.2. Виникнення та еволюція феміністичного руху: глобальний контекст та вплив на процес формування гендерної рівності.

Феміністичний рух грає ключову роль у встановленні гендерної рівності у світі. Загалом існування самої концепції гендерної рівності та можливості мати її – це результат активної діяльності руху. У науковій спільноті існує безліч інтерпретацій та тлумачень того, що є «фемінізм». Визначення може бути сформованим кожним дослідником та активістом індивідуально через політичні, соціальні, культурні та релігійні впливи на світогляд людини, що пояснює термін. Оксфордський словник визначає фемінізм як “переконання і мета, що жінки повинні мати такі ж права й можливості, як чоловіки; боротьба за досягнення цієї мети” [15].

Фемінізм за визначенням німецької соціологині Майри Макс Феррі визначається як «активізм із метою виклику і зміни жіночого підпорядкування чоловікам» [14]. Загалом фемінізм можна охарактеризувати як ідеологію, яка має на меті встановити для жінок ті ж самі права, що є й у чоловіків, наприклад, свобода в політичних та особистих рішеннях, наприклад, у кар’єрному, освітньому плані тощо [16].

Фемінізм як рух, що бореться за досягнення справедливих реалізації та захисту жіночих прав, складається з багатьох факторів, таких як моральні та теоретичні положення, увага яких зосереджена на питаннях нерівності та правової рівності, а також політичні та соціокультурні рухи. Фемінізм, як соціальний рух, прагне досягти рівності та справедливості в усіх сферах життя: в економіці, релігії, культурі, політиці, расових та кастових проявах тощо [16].

У фемінізму є глибоке коріння, яке можна побачити на різних континентах, у різних періодах історії людства. Крістін де Пізан (XV ст), Сапфо (VI ст до н. е.), Джейн Остін (XIX ст), Мері Волстонкрафт (XVIII ст): від Стародавньої Греції до XIX століття – репрезентацію ранніх проявів феміністичної діяльності можна помітити всюди, а будь-яка з перелічених історичних особистостей могла б стати початком руху та першопричиною його зародження. Проблема прав та рівності не є новою для суспільства: проблематика різного соціального положення гендерів те це, що існувало, міцнішало, розросталося століттями, йдучи в ногу з розвитком суспільства [17].

Проте тільки під кінець XIX століття рух за гідність, справедливість та рівність жінок набрав достатньої масовості, аби нарешті отримати статус суспільного руху. Десятиліття переходу від XIX до XX століття, які поєдналися з умовами швидкого темпу індустріалізації в західній частині світу та ліберальних політичних настроїв, стали ідеальними умовами для створення подібного руху. Саме цей етап, перший акт суспільного єднання та резонансу пізніше, 1968 році в роботі Марти Лір «Фемінізм другої хвилі: чого хочуть ці жінки?» [18], отримав назву “Перша хвиля [фемінізму]” або “суфражизм”. Тоді суфражистки, учасниці феміністичного руху, концентрували свою увагу на захисті прав голосу для жінок, тобто досягнення реалізації прав жінок з акцентом на виборче право та можливості висувати свою політичну кандидатуру [17].

Але навіть після досягнення таких важливих речей як цілі першої хвилі, феміністкам того часу залишалося ще багато роботи. Після 20-х років, коли жінки отримали права на голосування та балотування, інші форми утиску жінок стали новим пріоритетом для руху. На кожен зароблений чоловіком 1 долар, жінка в середньому отримувала 52 центи; отримати для жінки кредитну картку можна було тільки за погодженням чоловіка, а порушити питання допомоги після випадків домашнього насильства було неможливо для тогочасної жінки через соціальний осуд та пріоритизацією сім’ї над добробутом індивідів. Таким чином феміністки сконцентрували свою увагу та діяльність на розв’язанні таких нагальних питань як домашнє насильство та емансипацію жінок, як фінансову, так і правову [19].

Тоді, в 1960-х роках зародилася так звана “Друга хвиля” фемінізму. Вона стала більш масовим явищем та отримала куди більшу підтримку серед жінок, ніж перша хвиля. Це сталося в умовах того, що у післявоєнний період більше жінок стали залученими у сферу оплачуваної праці через нестачу кадрів. До Другої Світової жіноча праця як явище здебільшого асоціювалася з тими жінками, які її відчайдушно потребували: матері-одиначки, жінки не білої раси, жінки без партнера. Після ж закінчення війни, коли все більше білих, одружених жінок із середнього класу почали ставати залученими в процес роботи через зміну

соціальної ситуації суспільства, питання рівності стало куди гострішим, ніж на початку століття. Набагато більша кількість працівниць була зацікавлена в тому, аби отримати рівні права, обов'язки та свободи із чоловіками, які на той час вважалися апріорі більш кваліфікованими спеціалістами [20].

Тому феміністичний рух 1960-х – 1980-х став рухом, який узяв до уваги вирішення таких питань як жіноча праця та її справедлива оплата, підтримка жінок із боку держави, насилля та харасмент, з якими жінки зіштовхуються на робочому місці та вдома, право на розпорядження своїм тілом, загальна емансипація тощо. Друга хвиля руху зазнала великого впливу від роботи Сімони де Бовуар «Друга стаття». Хоч книга і була випущена раніше, ніж сталося формування другої хвилі, а саме в 1949 році, ідеї, викладені в роботі, стали зрозумілими та актуальними для суспільства якраз в цей час. На той час революційна думка про сепарування гендеру та статі як різних соціальних категорій стала важливим ресурсом для нових політик та переконань хвилі [21].

На зміну другій хвилі, після досягнень поставлених завдань, прийшла «Третя хвиля». Третя хвиля отримала характеристику індивідуального руху за акцент саме на ідентичності та індивідуальності жінок. Американська активістка Ребекка Волкер стала феміністкою, яка дала третій хвилі її назву. Методи та ідеї минулої хвилі для нового витка руху перестали бути актуальними, тому питання рівності жінок та інструментарію для його досягнення було переглянуто активістками. Тепер до уваги стали включати більше індивідуальних ситуацій та проблем, з якими зіштовхуються жінки. Таким чином спираючись на все те, що було досягнуто попередницями, учасниці третьої хвилі змістили увагу на проблеми жінок, які є частиною ЛГБТК+ спільноти, та жінок, які не є білими. У такий спосіб, крім базових проблем по типу мізогінії, сексизму, нерівної оплати праці, доступу до абортів, репродуктивного та сексуального здоров'я, до особливої уваги потрапили питання та проблеми менш захищених прошарків жіночого населення, які до цього моменту не були достатньо репрезентовані в порядку денному руху. Більшої уваги для вивчення отримали питання жінок-мігрантів та їхніх дітей, проблеми інтерсекс людей, трансгендерних жінок

та тих, хто попри біологічну жіночу, стать ідентифікував себе як небінарна або агендерна персона. Водночас утворився і набув великої популярності інтерсекційний феміністичний підхід [19, 21, 22].

Починаючи з початку ХХ століття, якщо бути точнішими, то приблизно з 2012 року, ми маємо справу з формуванням та існуванням уже четвертої хвилі феміністичного руху. Основною відмінністю від усіх попередніх хвиль є те, що сучасний рух базується на сучасних технологіях та більшу частину своєї діяльності проводить саме онлайн. Процес глобалізації та розвиток медіа призводять до того, що основна діяльність перенеслася в мережу. Через прив'язаність руху до інтернету, а також використання онлайн-інструментів для реалізації своєї діяльності, четверта хвиля деякими дослідницями вважається найефективнішою саме для інформування щодо існування проблем, а не для їхнього вирішення [23, 24].

«Everyday Sexism Project», який був запущений у 2012 році британською активісткою Лорюю Бейтс, є одним із багатьох проєктів, що започаткували нову хвилю. Проєкт закликав до поширення історій про дискримінації та утиски жінок, які стикаються з подібним на щоденній основі. Тисячі жінок відгукнулися та написали в проєкт свої історії про харасмент на робочому місці, образливі коментарі про їхнє тіло з боку колег та/або начальства та інші випадки дискримінації [23].

Новітні методи поширення інформації через соціальні мережі призвели до нової форми соціальної боротьби. Використання жінками цифрових інструментів тепер має мету вимагати прозорості, підзвітності від урядів, корпорацій та лідерів країн. Інтернет-активізм став ефективним ключем до вирішення нагальних питань через чисельність учасниць руху, а також простоту використання. Хештег #MeToo, який був введений у тренди для того, аби стати інформаційною кампанією проти сексуального насильства, домагань та зґвалтування, петиції щодо перегляду або впровадження певних законів та поправок, навчальні блоги та дописи – з приходом четвертої хвилі фемінізму бути обізнаними та стати учасниками руху стало простіше, ніж будь-коли. Четверта хвиля стала етапом боротьби з

домаганнями та домашнім насильством, медіа сексизмом та пригніченням, гендерною дискримінацією, трансфобією щодо трансжінок, гомофобією щодо ЛБТК+ представниць, мізогінією та іншими проявами нерівності [23, 24].

Завдяки феміністичному руху та його впливу на соціальні процеси суспільство почало приділяти більше уваги до таких питань як розподіл неоплачуваної домашньої роботи, дискримінація та нерівність на робочому місці, репрезентація жінок на керівних та політичних посадах. Феміністичний рух можна назвати рушійною силою для досягнення гендерної рівності через те, що він сприяв зміні суспільних норм та моральних принципів, чинного законодавства країн та загального ставлення до жінок у різних сферах життя, наприклад, в освітній сфері, робочій або політичній.

Висновки до розділу 1

Отже, в першому розділі ми окреслили поняття статі, гендеру та гендерної ідентичності.

Стать (sex) визначається як біологічний атрибут, пов'язаний із фізіологічними особливостями тіла. Зазвичай виділяють чоловічу та жіночу стать, хоча існують і винятки, як-от інтерсекс-люди. Натомість гендер (gender) – це соціальний конструкт, що відображає очікування та ролі, пов'язані зі статтю в культурному контексті. Гендерна ідентичність описує особисте самосприйняття, яке може відповідати або відрізнятись від біологічної статі. Існують різні форми ідентичності: цисгендерність, трансгендерність, гендерфлюїдність, небінарність тощо, що дозволяють ширше розуміти гендер поза традиційною бінарністю.

Гендерна рівність означає рівні права, свободи та можливості для всіх людей, незалежно від їхньої статі та гендеру. Українське законодавство тлумачить її як рівний правовий статус жінок і чоловіків, а також рівні можливості в реалізації цих прав [10, ст. 1]. Також в контексті гендерної рівності для її

досягнення є важливою коректною репрезентацією не лише біологічних жінок, а й усіх, хто ідентифікує себе як жінки.

Питання ж гендерної рівності вивчаються в межах різних феміністичних підходів. Ліберальний фемінізм зосереджується на рівноправ'ї через зміни в законодавстві, в той час як радикальний фемінізм вбачає джерело нерівності в самій патріархальній системі. Марксистський та соціалістичний підходи пов'язують гендерну нерівність з економічною експлуатацією та класовим гнобленням, а інтерсекційний фемінізм наголошує на впливі перехресних форм дискримінації. В сумі всі підходи дозволяють всебічно аналізувати феномен нерівності.

Феміністичний рух та його діяльність є ключовими чинниками у розвитку ідеї гендерної рівності. Визначення фемінізму варіюється залежно від позицій того, хто визначає, проте загалом фемінізм розглядається як боротьба за рівноправ'я жінок у всіх сферах життя. Історично фемінізм бере свій початок від таких мислительок, як Сапфо, Крістін де Пізан, Мері Волстонкрафт та інших. Проте лише наприкінці XIX – на початку XX століття рух набув достатньої масовості, зокрема завдяки активній індустріалізації, зміні політичних поглядів і посиленню ліберальних ідей у Західному світі. Феміністичний рух не лише порушив питання прав жінок, але й сформував нові підходи до аналізу соціальних систем.

У сучасному світі гендерна рівність досліджується в багатьох країнах. Українські науковиці, як-от Наталія Мезенцева чи Тетяна Фулей, роблять вагомий внесок у вивчення теми, акцентуючи на практичному застосуванні знань, здобутих під час досліджень. У глобальному контексті роботи таких феміністок, як Патрісія Хілл Коллінз, Кімберлі Креншоу чи Сімона де Бовуар, демонструють, як соціальні контексти – расові, культурні, економічні – впливають на доступ до прав і можливостей. Забезпечення гендерної рівності – це не лише про права, а й про підвищення добробуту, справедливості і загальний розвиток суспільства.

РОЗДІЛ 2 ІНТЕРНЕТ ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ РОЗВИТКУ ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ

2.1. Вплив медіа на формування особистості, громадської думки й активізм

Стрімкий розвиток сучасних технологій, які зараз активно використовуються суспільством на щоденній основі, змушують змінюватися звичні порядки на ті, що краще адаптованих до реалій. Новітні комп'ютерні технології та інтернет спонукають суспільство стрімко підлаштовуватися під швидкі темпи розвитку його інформаційної складової. Цей прогрес та його течії створили сприятливе підґрунтя, у якому зі звичних нам медіа: радіо, преси, телебачення, тобто традиційних форм медійного впливу на аудиторію, «проріс» новітній формат – онлайн-медіа. Проте з урахуванням того факту, що за формування в аудиторії особистісних переконань, громадських думок, позицій та поглядів на активістську діяльність, є відповідальними обидва вида медіа, в цьому розділі ми розглянемо вплив як традиційних, так і новітніх медіа. Центр уваги, проте, буде зміщено в сторону онлайн-формату, через його безпосередній зв'язок із темою розділу та роботи.

Медіа загалом, як єдиний елемент, є прикладом того, як виробляється та створюється сучасна культура. Діяльність медіа відтворює та фіксує реальність, що нас оточує, одночасно із чим ретранслює, формує та культивує ідентичності як індивідуальні, так і групові. ЗМІ завдяки своєму винятковому положенню в буденності суспільства мають не аби які повноваження щодо формування певного соціокультурного середовища, яке формує відповідно й наші сучасні реалії. Звідси виходить і можливість для медіа формувати соціальні норми та цінності, персональні переконання та громадські думки. Діяльність та контент медіа впливає не тільки на те, як окремі індивіди сприймають оточення, але й на загальносуспільні погляди та судження [27, 28].

Онлайн-медіа на цей момент є найвпливовішим варіантом медіа, що змушує більш звичні нам формати «відступити». Швидкість, доступність, різноманітність, великі обсяги інформації, простота сприйняття залежно від формату – в онлайн-медіа є кілька вагомих переваг, які роблять процес ознайомлення та споживання контенту для читача або глядача більш приємним та простим. Внаслідок чого на цей момент традиційні медіа передали естафету відповідальності за формування суспільної громадської думки саме онлайн-медіа [25].

Для розуміння теми, важливо окреслити що є в основі терміну «онлайн-медіа» та яка специфіка його використання. Онлайн-медіа можна визначити як окремий відділ засобів масової інформації (в тексті далі – ЗМІ), основною діяльністю якого є створення та поширення інформації на інтернет-платформах. В якості платформ можуть бути застосовані сайти, форуми, соціальні мережі тощо, а частота публікацій зазвичай є або періодичною, або регулярно залежно від тематики та специфіки видання. Для публікації свого матеріалу медіа зазвичай застосовують текстовий, аудіальний або аудіовізуальний формати, проте допустимі й інші форми цифрового контенту.

З популяризацією феномену онлайн-медіа, мережа щоденно поповнюється новими варіаціями таких ЗМІ. Споживачі контенту мають свої індивідуальні характеристики, які вони вважають важливими для визначення медіа «якісним», проте є універсальні критерії, які допомагають здобути більшу прихильність, а саме:

- прозорість діяльності (фінансування, керівництво, мета та завдання);
- чистота та правдивість контенту, відсутність фейків;
- доступність та зрозумілість для аудиторії;
- зручність навігації сайту/логічна побудова сторінки;
- дотримання авторського права;
- наявність можливості перекладу контенту;
- якісна візуальна та інтерактивна складова [26].

Ці ж критерії можуть відноситися і до традиційних форм медіа, за умовою їх переформулювання або виключення деяких. Чим краще медіа дотримується цих базових критеріїв, тим більше охопленя та аудиторії воно має. Відповідно можемо зробити висновок, що “якісне” та “надійне” медіа, неважливо якого воно типу, буде мати більше впливу на думки та погляди своєї аудиторії.

Медіа, як інструмент формування світогляду та соціальних норм, часто дає аудиторії вже попередньо сформовані образи та уявлення, встановлюючи таким чином бінарні нормативи, як от щодо гендерного питання. У такий спосіб жінки представлені в медіа як більш тендітні, турботливі та емоційні, коли чоловіки змальовуються як сильні, рішучі, раціональні. Реклами, серіали, новини та інші види медіапродукту під час використання стереотипів нормалізують такі образи серед суспільства, формують певні суспільні очікування, тим самим обмежуючи індивідуальне самовираження та посилюючи нерівність.

Окрім того, що це є проблемним питанням для тих, хто підходить під такі норми, така репрезентація сприяє маргіналізації тих, хто не «вписується» в ці шаблони: небінарних і трансгендерних осіб, жінок у лідерських позиціях, чоловіків, які проявляють емоції або відмовляються від токсичної маскулінності. Медіа рідко дають простір для представлення досвіду трансгендерних людей загалом. І навіть коли це стається – часто трансперсон зображають як девіантних або «незвичайних». Такі репрезентації в сумі сприяють нерозумінню, страху та подальшій дискримінації. Таким чином зіштовхуються із соціальним тиском, стигматизацією чи навіть дискримінацією не тільки менш захищені та менш репрезентовані верстви населення, а ще й такі представники свого гендеру, які вважаються «нормальними» серед суспільства.

Уже згадана раніше американська філософиня Джудіт Батлер у своїй роботі «Gender Trouble» [29] запропонувала на свій час радикальну ідею: гендер не є чимось вродженим чи стабільним, гендер є результатом повторюваних дій – перформативом. Тобто, люди через поведінку, мову, одяг, жести та створюють гендер, а не діють згідно положенням, які вже існують.

Дж. Батлер якраз прописувала, що саме медіа своєю роботою відіграють ключову роль у підтримці цього перформативного порядку. Медіа та його продукти транслюють на свою доволі широку аудиторію ніби конкретні способи як бути «справжнім чоловіком» чи «справжньою жінкою», встановлюючи тим самим рамки допустимого та визначаючи норми. Водночас Батлер демонструє у своїй роботі, ці рамки є доволі хиткими й можуть бути порушені, змінені, «переписані» – у принципі, що і відбувається, коли в медіапростір потрапляють альтернативні, небінарні чи квір-репрезентації [29].

Загалом, трансльовані медіа гендерні стереотипи прямо пов'язані із соціальною нерівністю, що панує в нашому і світовому суспільстві. Наприклад, образ жінки як «турботливої домогосподарки» знецінює жіночу працю поза домом та підтримує уявлення про те, що жінкам немає місця в політиці чи керівництві. Реклама, телебачення та глянцеві журнали також значною мірою сприяють формуванню заниженої самооцінки в жінок. Через свій контент вони транслюють ідеї, яким жінки «мають» слідувати, як от ідея про «ідеальну жінку». У такий спосіб нав'язані медіастандарти краси, уявлення про жіночу успішність, материнство, підпорядкованість у стосунках – стають таким собі орієнтиром, порушення якого викликає почуття провини, сорому або навіть «неповноцінності».

Жінки, особливо молодого віку, відчувають вплив від подібного роду контенту дуже гостро. Соціальні очікування, які вони «мають» виконати, стають тягарем. Молоді представниці жіночої статі виростають із відчуттям, що мають відповідати зовнішнім очікуванням, а не розвивати власну суб'єктність. Багато психологічних досліджень пов'язують перегляд ідеалізованих образів у медіа з підвищеним рівнем тривожності, розладами харчової поведінки, депресією серед дівчат. Як от дослідження від Яо Даї, Чжисуань Чжу та У Юань Го «The impact of advertising on women's self-perception: a systematic review» [30].

Окрім того, що під час дослідження автори ще раз підтвердили значний вплив традиційної реклами на незадоволеність тіла в жінок, вони також виокремили припущення про те, що такі ефекти можуть посилюватися в

цифрових контекстах, особливо через рекламу в соціальних мережах. Таким чином, дослідники зробили акцент на тому, що з урахуванням гострого впливу інтернет медіа на жінок, онлайн рекламні кампанії здатні викривляти самосприйняття представниць жіночої статі більше, ніж традиційні медіа. Також вони змогли визначити, що одночасний вплив декількох рекламних форматів створює складніші ефекти, ніж раніше задокументовано в дослідженнях, які вивчають лише традиційну рекламу. Тобто, через специфіку й кількість рекламного контенту в соціальних мережах та іншого роду платформ, жінки відчують набагато більше впливу на питання сприйняття свого тіла, самореалізації, гендерної «відповідності» соціальним нормам тощо [30].

Залежно від контексту медіа є не лише дзеркалом, а й механізмом для контролю жіночої саморепрезентації, ідентичності, а також нормалізації гендерної нерівності. Через повторюване транслювання «традиційної» ролі жінки як матері, коханки, об'єкта бажання, вони зменшують видимість жінок як політичних, інтелектуальних або технічних суб'єктів.

Щодо активізму та його взаємозв'язку з медіа, ми достовірно знаємо, що феміністичний рух історично використовував будь-які доступні медіа для трансляції своїх ідей. Тут мова йде і про перші друковані маніфести та листівки на початку формуванні руху, і про блоги, онлайн-кампанії і відеоуроки вже зараз. TikTok, YouTube та інші соцмережі як загальна одиниця сучасних цифрових медіа стають ключовими каналами, через які жінки та небінарні особи висловлюють свою позицію, викривають несправедливість і мобілізують підтримку. Як от, наприклад, хештег-кампанії на кшталт #MeToo або #TimesUp, які глобальними медіа феноменами, що не тільки вивели проблему сексуального насильства на поверхню, а і спонукали до реальних змін у суспільстві.

Тобто попри те, що традиційні медіа здебільшого підтримують статус-кво, у цифрову епоху з'являється все більше простору для альтернативних голосів, які сприяють поширенню інших образів та наданні платформі для репрезентації «іншого» досвіду. Соціальні мережі, незалежні ЗМІ та платформи на кшталт YouTube чи TikTok дозволяють маргіналізованим групам створювати власні

наративи, руйнувати стереотипи й демонструвати багатоманітність гендерних ідентичностей. У такому контексті теорія Дж. Батлер дуже актуальна: вона дає інструмент критичного аналізу медіа і водночас відкриває можливості для змін – через нові «перформанси», що не відтворюють, а трансформують уявлення про гендер.

2.2. Досвід використання онлайн-інструментів для досягнення гендерної рівності в Україні та світі, порівняння онлайн-кампаній, проєктів.

За даними Human Development Reports, у 2020 році за індексом гендерної нерівності Україна займала 52 місце серед 162 країн із результатом 0,234 [31]. Цей результат Україна досягла багатьма різними способами, які сумарно дали можливість покращити ситуацію у сфері гендерної рівності. У цифрову епоху онлайн-інструменти стали потужним засобом для просування гендерної рівності не тільки в Україні, але й по всьому світу. Завдяки ним активістки та організації мають змогу мобілізувати цілі громади для розв'язання певних питань, поширювати ідеї на неймовірно велику аудиторію, протидіяти дискримінації та підтримувати феміністичні ініціативи.

У той час як традиційні медіа продукують контент, який тільки підтримує бінарну систему та посилює стереотипні установи в суспільстві, альтернативні, новітні цифрові платформи, зокрема блоги, незалежні онлайн-журнали та відеохостинги, стають таким інформаційним простором, де звучать голоси феміністок і ЛГБТК+ спільноти, які часто не мають площадки для трансляції.

«Гендер у деталях» [32], «Феміністична майстерня» [33] та ГО «Жінки в медіа» [34] є гарними прикладами таких українських медіапроєктів, які можна описати як – ініціативи активісток зі створення власного контенту з метою висвітлення актуальних тем та проблем щодо гендерної рівності, протидії гендерно обумовленому насильству тощо. Наведені приклади за допомогою інтернет-інструментів допомагають створювати нові уявлення та формувати нові норми в суспільстві щодо ролі та образу жінок у соціумі.

Також важливо зазначити не тільки окремо створені проєкти, а також і важливість соціальних мереж як загальної одиниці. Facebook, Instagram, Twitter, TikTok та Telegram є важливими платформами для миттєвого поширення інформації, що особливо популярні серед нового покоління, зокрема серед феміністок останньої хвилі. Вони дозволяють організувати зустрічі та марші, як от, наприклад, Марші жінок в Україні, створювати та збирати підписи на онлайн-петиції, організувати флешмоби та різного роду кампанії на підтримку законодавчих змін. Особливо це стає ефективним інструментом з урахуванням контексту воєнного положення в Україні останні роки. Феміністичний рух був би буквально паралізованим через постійні небезпеки обстрілів та неможливості зібрати великі за чисельністю учасниць акції протесту. Відтак здебільшого діяльність українського феміністичного руху переключилася на онлайн-рух через зовнішні обставини.

«Наприклад, ми організуємо в межах загальнонаціональної хвилини мовчання 8 березня акцію вшанування жінок, які загинули під час російсько-української війни. Ми могли би запросити всіх охочих, проте не можемо цього зробити, щоб не наражати людей на небезпеку. Тож наші заходи наразі здебільшого закриті, відбуваються за попередньою реєстрацією. Це дуже обмежує наші дії і неймовірно злить, » – так прокоментувала ситуацію з перенесенням в онлайн-простір своєї організації Анна Шаригіна, президентка ГО ХЖО «СФЕРА» в інтерв'ю до інтернет-видання Wonderzine [35].

Проте навіть не дивлячись на обставини, ми не можемо зробити висновків щодо однозначного зниження ефективності функціонування феміністичного руху в українських соціальних мережах. Ми можемо підкріпити твердження про його стабільну ефективність публікацією результатів від «Українського Жіночого Фонду», від 2024 року. Уже шість років поспіль фонд проводить дослідження-самооцінку серед учасників руху (в цей раз це були 171 організація та 28 індивідуальних активісток/ів) щодо питання стадії розвитку саме українського феміністичного руху [36].

З 2017 року, коли дослідження проводилося вперше, ситуація щодо самосприйняття свого розвитку рухом змінилася доволі відчутно. У перший рік дослідження, у 2017 році, 49% респондентів відповіли, що український феміністичний рух є на стадії становлення, а 7% – що вже на стадії зрілості. Цьогорічне опитування ж виявило те, що 40% опитаних вважають рух зрілим, і тільки 19% відносять його ще до такого, що становиться (рис. 1) [36].

Рис. 1 – Стадії розвитку феміністичного руху у 2017 та 2024 році, Український Жіночий Фонд.

Відповідно до цього ми можемо зробити висновок про те, що протягом останніх років феміністичний рух, хоч і був змушений змінити свої форми та методи роботи, перейти в онлайн-формат та епізодично перемкнути свою основну діяльність, як от направлення зусиль на допомогу евакуйованим жінкам та на задоволення гуманітарних потреб українок, його образ в очах феміністок став навпаки більш «зрілим та стабільним».

Щодо ефективності роботи онлайн частини феміністичного руху поза українським сегментом – також є підстави стверджувати про його успішну діяльність. Так от дослідження від Pew Research Center від 2018 року має результати опитувань щодо того, яка кількість контенту, що споживає середньостатистичний користувач зі США, стосується сексуальних домагань, нападів та/або харасменту (рис. 2). У результаті дослідження було виявлено, що

приблизно дві третини, тобто це 65 %, дорослих у США, які використовують соціальні мережі, кажуть, що принаймні певна кількість або взагалі велика частина контенту, який вони бачать на цих платформах, стосується теми [43].

% користувачів соціальних мереж, які кажуть __ контенту, який вони бачать у соціальних мережах, стосується сексуальних домагань або насильства

Примітка від джерела: ті, хто не дав відповіді, не відображаються.
Джерело: Pew Research Center

Рис. 2 – % користувачів соціальних мереж, які кажуть __ контенту, який вони бачать у соціальних мережах, стосується сексуальних домагань або насильства, 2018, Pew Research Center

За даними центру, чоловіки з такою ж ймовірністю, як і жінки, повідомляють, що бачать хоча б якийсь контент, пов'язаний із сексуальними домаганнями або насильством під час використання соціальних мереж [43].

З цих даних ми можемо зробити висновок про те, що діяльність феміністичного руху в онлайн варіанті, є доволі ефективною з погляду розповсюдження інформації та підвищення рівня обізнаності в мас щодо певних питань та проблем. Загальний відсоток із позначкою в 65, що є вже більше, ніж половина опитаних, заявляє про те, що відчутна кількість інформації в їхній інформаційній стрічці стосується питань гендерних проблем, у випадку питань сексуальних домагань та харасменту, свідчить про те, що робота використання хештегів, створення та поширення публікацій, формування спільнот, розповсюдження навчальних матеріалів має свої успіхи.

Також важливо зазначити, що феміністичний рух онлайн необхідний не тільки для просвітницької діяльності, а ще і для функцій регулювання та захисту. Згідно з дослідженням від Institute of Development Studies за 2021 рік поширеність

гендерного насильства щодо жінок в інтернеті від 16% до 58% залежно від соціальної мережі та геополітичного регіону користувачів. У такому випадку активістки та просто учасниці руху можуть оперативно реагувати на випадки харасменту, допомагаючи жертві як моральною підтримкою, так і притягненням порушника особистих кордонів до відповідальності [45].

Відомі випадки, коли того, хто залишав зловмисні чи непристойні коментарі, активістки знаходили в інших соціальних мережах, де були вказані справжні імена та місця роботи, після чого були складені офіційні листи-запити в поліцію чи на місця роботи з метою профілактичних бесід чи притягання до відповідальності. Така мобілізація зусиль учасниць руху доводить, що навіть «анонімність» інтернету, яка дозволяє виражати свої думки «без фільтрів» користувачам, не є гарантом безкарності, а також того, що незалежно від формату руху його ефективність щодо досягнення поставлених цілей зберігається на високому рівні. Як от у травні 2025 року інстаграм користувач з іменем @dbarker844 вирішив залишити зловмисні приватні повідомлення двом жінкам, Уїтні та Ліз. Жінки мали свій подкаст, таким чином здобувши популярність, і в якості нового епізоду вони зачитували расистські та сексистські коментарі, які залишають їм на їхніх сторінках. Згаданий раніше користувач у своїх повідомленнях побажав їм смерті та використовував образи, засновані на расі жінок, а саме негроїдної. Користувачки мережі X, що були збентежені такою поведінкою від @dbarker844, знайшли місце його роботи та звернулися до самого роботодавця з проханням провести внутрішнє розслідування та усунути з посади чоловіка [46].

Зараз в онлайн-спільнотах учасниці руху формують та знаходять осередки взаємопідтримки та платформи для обговорення феміністичних проєктів та ідей. Саме через Instagram-сторінки чи Telegram-канали тисячі людей дізнаються про події, ініціативи чи можливість долучитися до волонтерства. Такі мережі створюють горизонтальні структури взаємодії, у яких кожен може бути почутим, незалежно від географічного розташування чи соціального статусу.

Так в українському сегменті інтернету у 2016 році зародився знаковий рух, який і на зараз має не аби який вплив у спільноті. Хештег #ЯНеБоюсьСказати

почав поширюватися з Facebook після публікації Анастасії Мельниченко, у якій вона розповіла свій особистий досвід пов'язаний із харасментом та насиллям. Авторка посту закликала до того, аби й інші користувачі ділилися своїми історіями, що і призвело до «вибуху» в соціальних мережах протягом наступних декількох днів. Тисячі користувачів почали ділитися своїм досвідом про насилля, приниження, дискримінації, яких вони зазнавали під час різних періодів свого життя тощо. Таким чином у 2016 році соціальні мережі, популярні на той час VK та Facebook, стали платформою для висловлення своїх почуттів та розділенні болю інших. Тут важливим фактором зіграв факт того, що через віртуальні комунікації користувачам легше виражати свої емоції, бо в онлайн-форматі не так складно відкрити те, що соромно, страшно чи ніяково обговорювати в реальному житті. Користувачі, користуючись можливістю залишатися анонімними, створили таке онлайн-середовище, яке можна описати як певну соціальну комунікацію, що стала більш толерантною та емпатичною до чужих історій та емоцій [37, 38].

У глобальному контексті, як приклад, ми можемо згадати кампанії на кшталт #MeToo, #TimesUp, #HeForShe, що стали знаковими демонстраціями того, як цифрові медіа можуть змінювати суспільну свідомість і політику, створюючи ефект хвилі, що охоплює тисячі людей по всьому світу.

Рух #MeToo був започаткований у 2006 році Тараною Берк, яка мала на меті розширити публічне визнання випадків сексуального насилля, харасменту, особливо це стосувалося випадків жінок із «кольорового» та бідного прошарку населення. Започаткування цього руху стало однією з найперших масових ініціатив щодо підтримки жінок, які зазнали сексуального насильства. Вершини своєї популярності кампанія набула багато років потому, аж у 2017 році. Під час скандалу щодо численних звинувачувань у харасменті з боку продюсера Гарві Вайнштейна рух #MeToo досяг свого піку в плані міжнародного розголосу. За даними американського центру досліджень Pew Research Center, на момент кінця 20218 року хештег #MeToo тільки в Twitter був використаний понад 19 мільйона разів [39, 40, 41].

Основною складовою цього руху стала комунікативна частина, яка базується

на основі віртуальної солідарності та публічного свідчення. #MeToo зміг так ефективно реалізуватися через те, що соціальні платформи в цьому випадку стали середовищем для вже згаданої горизонтальної комунікації. Досвід окремих індивідів у цьому випадку інтегрувався в колективний наратив про гендерну нерівність та насильство. Емоційно-терапевтичні сповіді учасників руху стали стимулом не тільки для колективної єдності, що призвела до зміцнення позиції феміністичного руху в суспільстві, а ще й до виконання рухом певної політичної функції. Завдяки тому, що хештег почав активно використовуватися сотнями користувачів, це забезпечило видимість проблеми на рівні соціальних мереж, що є важливим для того, аби популяризувати питання серед суспільства. У випадку з #MeToo це допомогло демонструвати на широку аудиторію системність насильства та харасменту, що в результаті мало на меті та призвело до виклику до запровадження структурних змін, що мають змінити становище не тільки на практичному рівні «тут і зараз», а також і на законодавчому рівні, аби забезпечити неповторність прецеденту [40].

#TimesUp виник на рік пізніше «буму» від #MeToo та як відповідь на всі ті «відкриття», які він привніс. Проте якщо #MeToo тільки почав рух у сторону вирішення питання щодо насилля та харасменту на законодавчому рівні, то #TimesUp був націлений на отримання результатів щодо запитів. Основна увага #TimesUp приділяється прийняттю законодавства з питань гендерного паритету та збільшенню можливостей, і, як і у випадку з #MeToo, особлива увага приділяється питанню розв'язання проблем для жінок у низькооплачуваних галузях та «кольорових» жінок. Ініційований жінками, що мали досвід у сфері або мали посади в індустрії розваг, рух створив чинний фонд для юридичної допомоги постраждалим від харасменту на робочому місці, з особливою увагою до малозахищених груп. Своєю діяльністю #TimesUp вимагав виконання зобов'язань щодо впровадження глобальних змін у секторі охорони здоров'я та визнання того, що організаційна толерантність до домагань сприяє його увічненню [41].

Чорні сукні на церемонії «Золотий глобус», заяви зірок у прямих ефірах, що перетворили шоубізнес на арену феміністичної риторики – #TimesUp вибрав у

якості своєї ключової комунікативної стратегії використання символічних образів і публічного простору, що в результаті дало змогу привернути велику кількість уваги як до самого руху, так і до тематики загалом. Кампанія #TimesUp поєднувала в собі такі складники, як візуальний активізм та правозахисною адвокацією, що в результаті дало змогу продемонструвати здатність цифрового руху виходити за межі соціальних мереж і ефективно впливати на нормативно-правову базу. У базі руху було зібрано понад 200 юристів-волонтерів, що воліли допомагати жертвам [41, 42].

Такі знакові онлайн-кампанії, які виходять за рамки соціальних мереж та форумів забезпечують можливість поширити наративи та поставити на порядок денний актуальний для спільноти питання. Завдяки тому, що активістки набирають аудиторію в мережі, а вже потім «переносять» рух в офлайн формат, акції протесту, знакові рухи та інші форми руху є набагато ефективнішими та мають більшу кількість учасниць. Тому у такий спосіб поширення інформації є більш ефективним. Звідси робимо висновок про те, що саме онлайн-формат допомагає феміністичному руху бути таким популярним та видимим, яким він є сьогодні.

Проте не одними акціями рух допомагає жінкам.

У 2014 році підрозділ «ООН Жінки» створили таку ініціативу солідарності, як рух «HeForShe». Створений він був із метою побудувати «гендерно рівний світ». Рух заохочує та запрошує чоловіків і людей будь-якої статі ідентичності для участі у вирішенні питань гендерної нерівності. HeForShe активно залучає чоловіків стверджуючи, що питання гендерної рівності є «не просто жіночим питанням, це права людини» [47, 48].

Цей рух окрім базової інформативної та освітньої функції, також має і реальні, статистично підкріплені результати. З того ж 2014 року учасники руху HeForShe, як із приватного сектору, так і з наукових кіл, діляться щорічними даними про представництво жінок у їхніх кампаніях. Ось декілька з таких звітів:

– Більша частина корпоративних бізнес-учасників зараз мають у складі свого правління принаймні 40 % жінок.

– 3 бізнес-учасників руху 62 % суттєво збільшили представництво жінок у керівному складі своєї компанії порівняно, починаючи із середнього показника жінок у раді, що сягав 24 % у 2014 році, до 57 % у 2020 році.

– Загалом в учасниках із приватного сектору було зафіксоване стрімке зростання жінок на керівних посадах з 11 % у 2014 році до 58 % у 2020 році. Загалом такі збільшення було помічено у 90 % учасників [44].

Таким успішним рух зробило багато гарно спланованих і в результаті успішних стратегій. Наприклад, такі комунікативні стратегії як от інклюзивна риторика («запрошення» чоловіків до участі, а не звинувачення в неучасті), сильна емоційна аргументація та залучення лідерів думок (Виступ Емми Вотсон у штаб-квартирі ООН та залучення авторитетних чоловіків-зірок) та ефективно інституційне партнерство (ІМРАСТ 10x10x10: Рух залучив 10 урядів, 10 університетів і 10 корпорацій для реальних зобов'язань щодо гендерної рівності, з публічним звітуванням) [47, 48].

Варто зазначити, що Україна, яка має свій відділ «ООН Жінки» також мала свої заходи в рамках публічної кампанії HeForShe і своїх амбасадорів. Дмитро Шуров, що є солістом «Ріанобой», Лев Шуров, син Дмитра, Сергій Кислиця, заступник Міністра закордонних справ України, отримали офіційну «посаду» амбасадорів руху. Міністерство закордонних справ України, Національна Асамблея людей з інвалідністю України, «Run Ukraine», Львівський національний університет імені Івана Франка, Український тиждень моди, Видавництво «Книголав» – велика кількість державних та приватних організацій долучилися до руху, аби виказати свою солідарність та запропонувати свою підтримку жінкам в Україні [49, 50, 51].

У такий спосіб міжнародна феміністична кампанія знайшла свій відгук і в українському середовищі. Такі онлайн-інструменти як офіційний сайт HeForShe та його відділу в Україні, соціальні мережі руху та його учасників, відеоконтент, онлайн-медіа, цифрові звіти та панелі показників, як от від учасників ІМРАСТ 10x10x10, допомогли HeForShe ефективно поєднувати емоційну мобілізацію, онлайн-технології та інституційне партнерство. Рух зміг створити таку гібридну

модель цифрового, онлайн-активізму, яка не лише орієнтована на інформування, але й на довготривалі структурні зміни. Завдяки грамотно вибудованій комунікації рух охопив і конкретно українське суспільство, і понад 2 мільйони учасників у більш ніж 190 країнах [48].

Висновки до розділу 2

Отже, сучасні медіа, зокрема онлайн-платформи, відіграють ключову роль у формуванні соціокультурних уявлень про гендер, ідентичність та норми поведінки. Їх вплив не лише відображає, але й активно конструює сучасну реальність, задаючи рамки того, що вважається «нормальним» і прийнятним у суспільстві.

Медіа, зокрема традиційні медіа, значною мірою підтримують сталу бінарну гендерну систему та репродукують стереотипні образи жінок і чоловіків. Водночас альтернативні цифрові платформи, такі як блоги, соціальні мережі, незалежні онлайн-ЗМІ, стають простором для реалізації більш інклюзивних (небінарних, квір- та феміністичних) наративів. Вони дозволяють представницям феміністичного руху реалізовувати комунікаційні, мобілізаційні та адвокаційні стратегії навіть в умовах фізичної загрози чи суспільного тиску, що особливо актуально в контексті війни в Україні.

Прикладами українського онлайн-активізму стають ініціативи по типу «Гендер у деталях», «Феміністична майстерня» чи хештег-кампанії на кшталт #ЯНеБоюсьСказати. Вони демонструють, що онлайн-медіа стають дієвими інструментами не для реалізації функції поширення феміністичних ідей, але й для реальних змін у суспільстві, наприклад, зниження рівня толерантності до насильства та дискримінації, підвищення видимості проблеми гендерної нерівності тощо.

З'ясовано, що онлайн-рух має потенціал бути не менш ефективним за традиційні форми активізму. Завдяки горизонтальним структурам комунікації,

широкому охопленню аудиторії, можливості швидкої мобілізації ресурсів та публічному розголосу – цифрові платформи формують простір солідарності, колективної дії та суспільного тиску, який здатен впливати навіть на законодавчі зміни.

У результаті, можна констатувати, що медіа, зокрема цифрові, є потужним чинником впливу на трансформацію гендерного порядку. Вони можуть як репродукувати дискримінаційні структури, так і виступати платформою для змін. Саме тому розуміння функціонування медіа в контексті гендерної проблематики є ключовим для подальшого просування гендерної рівності в суспільстві.

РОЗДІЛ 3 ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФЕМІНІСТИЧНОГО ОНЛАЙН-АКТИВІЗМУ У ДОСЯГНЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

3.1. Виклики та ризики феміністичного онлайн-активізму

Феміністичний рух, який зараз є основним інструментом формування гендерної рівності в інтернет площині, стикається також із великою кількістю ризиків та викликів, з якими активістками мають стикатися на регулярній основі. Окрім того, що питання активізму може ускладнюватися зовнішніми чинниками, як от питання відношення суспільства певних країн до діяльності рухів щодо встановлення гендерної рівності й питаннями особистих проблем, є ще ряд особливостей функціонування руху в його середині. Для того, аби глибше зрозуміти та проаналізувати обрану нами тематику, пропонує роздивитися вже згадані ризики та виклики онлайн-сегменту руху, а потім завдяки наявним статистичним даним розглянути як саме це впливає на ефективність усього сучасного феміністичного активізму загалом.

«Кліктивізм» (від англ. *«clicktivism»* – активізм через клік) або ще відомий як «слактивізм» (від англ. *«slacktivism»* – лінивий активізм) – частина руху, яку The Urban Dictionary визначає як «самообманна ідея про те, що лайками, поширеннями або ретвітами ти допомагаєш». У більш науковому форматі «кліктивізм» може бути визначений як практика онлайн-підтримки проблеми, наприклад, соціальної або політичної, за допомогою певного переліку стандартизованих дій. «Кліктивізм» передбачає невисокий рівень залучених зусиль та зобов'язань, які мають на меті допомогу у розв'язанні проблеми/питання або поширенні інформації про нього [52, 53, 54].

Кліктивізм на цей момент вважається однією з найбільш поширених форм сучасної суспільної соціально-політичної активності. До переліку можливих дій цього виду активізму входять такі дії, як:

- онлайн-спілкування з політиками;
- підписання онлайн-петиції;

- слідування в реальному режимі за результатами виборів або соціальних процесів;
- зміна фотографії профілю як жест підтримки;
- ретвіти/поширення постів;
- лайки та коментарі.

В такої форми активізму є свої плюси, як от кількість залученої аудиторії та «учасників». Проте навіть з урахуванням масовості явища, важко стверджувати, що суспільство прийняло «кліктивізм» як легітимну форму соціально-політичної активності. Така онлайн-форма соціального руху не відповідає суспільним «нормам» та уявленням про класичні прояви активістської діяльності, через що і відторгається. Плюс цей аспект активістської онлайн-культури часто піддається критиці через відсутність реального прогресу, змін у соціальних та політичних структурах та загалом досягнутих результатів від поширених інформаційних кампаній [53].

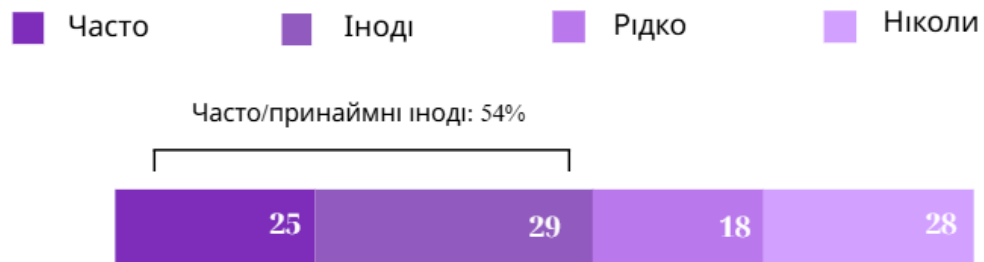
Для того, щоб розібратися з ефективністю руху через призму проблеми кліктивізму, ми пропонуємо роздивитися статистичні дані щодо результативності онлайн-діяльності та розглянути конкретні кейси, що виникали протягом декількох останніх років.

Згадане раніше дослідження від Pew Research Center щодо отримання жителями США інформації щодо харасменту та домагань через соціальні мережі можемо доповнити більш узагальненим дослідженням цього ж центру про те, яку кількість новин та нової інформації середньостатистичний житель США отримує через соціальні мережі (рис. 3) [55].

З такої статистики ми можемо зробити висновок щодо того, що інтернет зараз має відчутний вплив на формування не тільки особистості, але і громадської позиції користувачів. Залежно від контексту та призми, через яку подана інформація, читачі та глядачі формують своє бачення певних подій або проблем. Завдяки тому, що більша частина респондентів, а звідси, і населення країни загалом, отримує новини саме через соціальні мережі, цей потенціал може й має бути використаним для активістських онлайн-рухів для поширення обізнаності та

інформації щодо актуальних проблем та тем у суспільстві. Тому хоча б із погляду інформаційної мети онлайн-фемінізм, що веде свою активну діяльність через соціальні мережі та відповідально підтримується «кліктивізмом» сприяє хоча б інформуванню суспільства.

% відсоток дорослих у США, які отримують новини із соціальних мереж у 2024 році..

Примітка від джерела: сума може не дорівнювати 100% через округлення
Респонденти, які не користуються інтернетом, не відповідали.
Джерело: Pew Research Center

Рис. 3 – % відсоток дорослих у США, які отримують новини із соціальних мереж у 2024 році, Pew Research Center.

Загалом останнім часом соціальні платформи стали все частіше відігравати роль платформи для поширення інформації. З урахуванням того, що традиційні медіа «втрачають свої позиції», соціальні мережі стали все частіше використовуватися як інструмент для поширення політичних та соціальних новин. Pew Research Center у вже згаданому дослідженні «Social Media and News Fact Sheet», також проаналізувати популярність соціальних мереж у якості джерела інформації за останні чотири роки (рис. 4) [55].

Окрім того, що цій інфографіці можна спостерігати зліт популярності таких платформ як YouTube та TikTok, що можна пояснити карантинном та локдауном, який із початку 2020 року набув поширення по світу за лічені тижні, тут же можна спостерігати певне падіння популярності X(Twitter) у якості достовірного джерела, що можна пояснити переходом компанії від одних власників до інших, що сильно спаплюжило репутацію мережі. Проте загалом ми можемо побачити як

більшість платформ отримали зростання популярності в якості виконання освітньої та новинної функції.

Джерело: Pew Research Center

Рис. 4 – % дорослих у США, які регулярно отримують новини на кожному сайті соціальних мереж, 2024, Pew Research Center.

В українському інформаційному просторі спостерігається схожа ситуація. У 2021 році серед українців було проведено дослідження організацією USAID-Internews під назвою «Ставлення населення до медіа та споживання різних типів медіа 2021». За результатами з'ясувалося, що 19 % респондентів дізнаються про новини та інші події виключно із соціальних мереж, ще 63 % – здебільшого із соцмереж. У такий спосіб 82 % українців здебільшого отримують нову інформацію саме через соціальні мережі, що підкреслює важливість таких платформ не тільки для українського суспільства, але й ще для українського феміністичного онлайн-руху [59].

Серед молодого покоління, особливо серед так званого Gen Z [56], що були народжені в кінці 1990-х та на початку 2000-х, соціальні мережі набувають все більшої популярності в якості джерел новин та освітлення соціальних проблем. Сучасні технології та новітні алгоритми підбору інформації, які використовують платформи, допомагають оперативно донести інформацію до читачів, а інтерактивність та багатофункціональність матеріалу та інтерфейсу загалом допомагають користувачам мати якнайбільше зручний та приємний доступ

користування.

На прикладі вже згаданого хештегу #MeToo, який на момент кінця 2021 року хештег #MeToo тільки в Twitter був використаний понад 19 мільйона разів [41]. За даними X (Twitter), після оригінального твіту користувачки Алісси Мілано, що був опублікований 15 жовтня 2017 року, користувачі на той момент мережі Twitter протягом двох днів майже мільйон разів публікували хештег. Рух потім також набув популярності в мережі Facebook, де близько 4,7 мільйона користувачів поділилися 12 мільйонами повідомлень менш ніж за 24 години [56].

За буквально кілька днів сотні тисяч користувачів змогли отримати моральну підтримку від інших користувачів та розповісти про свої переживання та особистий досвід, яким, можливо, не мали змогу поділитися раніше. #MeToo виконав інформаційно-просвітницьку функцію, зробивши тему системного насильства соціально видимою, зокрема серед тих, хто раніше не стикався з нею в публічному дискурсі. Кількість користувачів, які охопив хештег, сягла мільйонів, що свідчить про масштабний комунікативний ефект, який спричинив хештег #MeToo як форма цифрового феміністичного активізму.

Цей рух ілюструє, як цифрові платформи трансформуються в простір для горизонтального обміну інформацією, де індивідуальні голоси набувають суспільного звучання, а особисте перетворюється на політичне. Онлайн-поширення таких повідомлень мало ефект «вірусного резонансу», коли тисячі користувачів синхронно включилися в комунікацію, утворюючи тимчасову, але потужну спільноту солідарності. Ключовою комунікативною перевагою стало руйнування мовчання навколо сексуального насильства – завдяки простоті публікації, повторюваній структурі меседжів та низькому порогу входу до дискусії. Ба більше, #MeToo виконав інформаційно-просвітницьку функцію, зробивши тему системного насильства соціально видимою, зокрема серед тих, хто раніше не стикався з нею в публічному дискурсі.

У такий спосіб кампанія #MeToo стала прикладом ефективного онлайн-фемінізму, у якому технологічні засоби (соціальні мережі, хештеги, алгоритмічне поширення контенту) поєдналися з гуманітарною метою –

підтримкою, викриттям і трансформацією суспільних норм. Це підтверджує, що цифровий простір може бути не лише платформою для дискусій, а й інструментом реального впливу, сприяючи як особистісному звільненню, так і формуванню глобального громадянського тиску.

Іншою проблемою, з якою зіштовхується онлайн-активізм, є цифрова втома (з англ. *digital fatigue* – цифрова втома) – це один із ключових викликів для онлайн-фемінізму, який стосується психоемоційного виснаження користувачів. Цей ефект отримав масового поширення в часи пандемії, коли багато працівників були змушені перейти в онлайн-формат роботи через соціальні обмеження. І хоча цифрові інструменти сприяли віддаленій роботі під час локдауну, необхідність збалансувати кілька завдань поєднана з відчуттям перевантаженості цифровими інструментами часто посилювала в працівників когнітивну втому. Уже потім, з більшою швидкістю цифровізації суспільства цифрова втома почала виникати в користувачів у результаті постійної взаємодії із цифровими інформаційними кампаніями, високою інтенсивністю контенту про насильство, нерівність або дискримінацію та інформаційним шумом [58].

Як ефект від цифрової втоми, феміністичний онлайн-рух отримує таку проблему як неконтрольоване та непередбачуване зниження залученості. Наприклад, часте повторення одних і тих самих меседжів або закликів до дій призводить до емоційного вигорання в частини аудиторії, яка із часом починає ігнорувати, або взагалі перестає взаємодіяти з феміністичним контентом, навіть якщо поділяє цінності посту або авторів публікації. Також через постійну присутність контенту про насильство та дискримінацію у відповідь на це аудиторія формує «толерантність» до такого плану контенту, через що вона втрачає здатність співпереживати, адже контент стає буденним, втрачає «емоційну вагу». Співчуття та людяність відділяється від онлайн-присутності користувачів, відступаючи на другий план.

Варто ще пам'ятати про алгоритмічний тиск, який відчувають на собі самі активістки. Ті користувачки, які регулярно публікують, модерують дискусії чи реагують на хейт, стикаються з вигоранням не тільки через те, що їхні цифрові

зусилля можуть не завжди давати відчутні результати, а ще й через специфіку соцмереж, що «винагороджують» лише той контент, який активно поширюється. Подібні алгоритми стимулюють авторок безперервно створювати та поширювати свій контент, що може призводити до професійного вигорання, тому що без часу на рефлексію чи відпочинок мотивація та бажання займатися активістською діяльністю стрімко падає.

Pew Research Center у 2020 році опублікували дослідження під назвою «55 % користувачів соціальних мереж США заявили, що вони «виснажені» політичними постами та дискусіями». Навіть уже з назви зрозуміло, що мова йшла про те, щоби більше ніж половина жителів США, а саме 55 % дорослих користувачів соціальних мереж відчувають «перевиснаження» через кількість політичних постів та дискусій на соціальні теми [60].

Онлайн феміністичний рух вирішує проблему перевтоми аудиторії ротацією контенту, що публікується. Користувачки та авторки поєднують емоційно навантажені та захопливі публікації з освітніми, позитивними чи надихаючими постами. У такий спосіб вони тримають аудиторію в певному невіданні, зберігаючи інтригу, та надаючи різноманітний контент, що залучає аудиторію. Також важливим інструментом є планування інформаційних кампаній заздалегідь. Такий підхід дає змогу на уникнення перенасичення: внаслідок використання менших, але якісніших постів та кампаній, а також фокусу, зміщеного на саме тривалі кампанії з етапами. Головні зусилля для реалізації ідей направлені на стабільні та сплановані акції, а не одноразові інформаційні «вибухи».

Тобто, цифрова втома призводить до зменшення залученості користувачів у феміністичні онлайн-кампанії, що може знижувати їх вплив та охоплення. Постійне споживання інформації про насильство та дискримінацію в мережі може викликати емоційне вигорання серед активістів та аудиторії. Але для підтримки ефективності онлайн-фемінізму активістки виокремили певні правила роботи з аудиторією, як от важливість впровадження стратегії, які сприяють зниженню цифрової втоми, наприклад, чергування контенту або заохочення до цифрового детоксу.

Перелік проблем, з яким зіштовхується феміністичний онлайн-активізм, доповнює питання кібернасильства та харасменту. Загроза кібернасильства щодо учасниць цього руху на онлайн-платформах, зокрема в соціальних мережах, є щоденною реальністю для активісток. Платформи перетворились не лише на простір для поширення ідей, мобілізації та взаємопідтримки, але й на місце систематичного насильства, спрямованого на залякування, дискредитацію та замовчування жінок, які публічно виступають за гендерну рівність. Це явище є суттєвим викликом для цифрової безпеки активісток, що ускладнює доступ жінок до участі в суспільному дискурсі.

Amnesty International у березні 2021 року опублікували матеріал із назвою «Toxic Twitter – Triggers of Violence and Abuse Against Women on Twitter», де мова йшла про токсичність X(Twitter) як платформи і як вона впливає на своїх користувачок. У цій публікації автори зазначали, що респондентки зізналися, що зазнали найбільшої кількості аб'юзу (від англ. *abuse* – порушення/насильство/знущання, залежно від контексту перекладу) саме у Twitter серед усіх соціальних мереж, а деякі респонденти повідомили, що аб'юз загалом почався, коли вони тільки почали активно використовувати Twitter. За результатами дослідження автори з'ясували, що 88 % респонденток, що регулярно використовують Twitter для феміністичних дебатів, зазнали аб'юзу на платформі [61].

Кібернасильство проявляється в різноманітних формах, наприклад, у вигляді кіберпереслідування, тролінгу та булінгу, погрозах фізичної розправи, поширенні приватної інформації, несанкціонованому розповсюдженні приватних зображень та створенні фальшивих профілів із метою дискредитації. Такі дії мають не лише психологічний, але й соціальний вплив, оскільки сприяють маргіналізації жіночого голосу в цифровому середовищі та створюють атмосферу страху.

Статистичні дані ілюструють масштаб проблеми. Згідно з іншим дослідженням Amnesty International від 2024 року «Три з п'яти молодих активісток стикаються з онлайн-харасментом в усьому світі за розміщення контенту про права людини», 60 % молодих правозахисниць у 59 країнах повідомили про

випадки онлайн-цькування, включаючи погрози, хакерські атаки та розповсюдження особистих даних [62]. А Рада Європи у своєму звіті під назвою «Кібернасильство проти жінок» повідомляє, що 58 % дівчат у віці до 24 років зазнавали онлайн-агресії, а 46 % жінок вказали, що кібернасильство, якого вони зазнали, мало сексистський чи мізогінний характер [63].

Протидія кібернасильству всередині руху реалізується через низку пропрацьованих стратегій. Жінки-активістки та феміністичні організації застосовують інструменти психологічної підтримки, надають юридичний супровід, проводять освітні кампанії із цифрової безпеки та активно тиснуть на технологічні компанії з вимогою посилити модерацію контенту та відповідальність за допущення порушень. Окремі ініціативи спрямовані на створення безпечних онлайн-просторів, які мінімізують ризики повторної віктимізації.

Таким чином, кібернасильство постає як серйозна перешкода на шляху розвитку феміністичного онлайн-руху. Воно обмежує свободу самовираження, підриває довіру до цифрових платформ і стримує активну участь жінок у суспільно-політичному житті. Ефективне реагування на цю проблему вимагає співпраці між різними сферами, посилення національного та міжнародного законодавства, активної громадянської участі, а також розробки інноваційних механізмів підтримки та захисту тих, хто стикається з насильством в інтернеті. Забезпечення безпечного й рівноправного доступу до цифрового простору є важливою умовою для сталого розвитку демократичного суспільства.

Важливо також пам'ятати про те, що вся діяльність в інтернет сфері крім уже названих перешкод супроводжується ще цензурою з боку платформ та мереж, а також блокуванням повідомлень, опублікованих матеріалів та акаунтів активісток загалом.

У цьому контексті такі дії з боку платформ, тобто цензура, блокування, автоматичне видалення контенту як у соціальних мережах, так і на цифрових платформах становлять серйозний виклик для ефективності діяльності онлайн-фемінізму. Зокрема, алгоритмічна модерація від платформ та сайтів щодо

контенту, який публікується, часто виявляється недостатньо чутливою до контексту повідомлень про гендерне насильство, тілесність або сексуальність, унаслідок чого такі пости автоматично позначаються як порушення політик платформи або видаляються без належної перевірки. При спробі подати апеляцію на рішення щодо блокування чи видалення контенту, активістки та інші учасниці руху зіштовхуються з автоматичними розсилками-відповідями, які не дають ніяких результатів та не переглядають рішення платформи.

Цензурування феміністичного контенту в інтернеті часто має непрямий, але відчутний ефект приглушення голосів жінок. Особливо це стосується тих, хто публікує свідчення та інформацію про насильство, харасмент або інші чутливі теми, які дуже важливо освітлювати в сучасних реаліях. Видалення контенту з такою тематикою платформи маскують під «захист спільноти» або «боротьбу з порнографією», однак на практиці це нерідко означає витіснення активістських голосів з онлайн-простору. Часто платформи, окрім самостійного аналізу контенту, видаляють певний контент через прохання великої кількості користувачів. І хоч ця ініціатива є правильною з погляду того, що спільнота має змогу краще проаналізувати проблематичність публікації та допомогти платформі звернути увагу на те, що не змогли класифікувати як «шкідливе» чи «небезпечне» її алгоритми, це також має й іншу сторону. Через велику кількість противників феміністичного руху, на акаунти активісток часто масово скаржаться ті користувачі, які можуть не поділяти погляди авторки або банально не резонувати з її позицією.

Наприклад, результати дослідження, проведене незалежним феміністичним бюлетенем «Salty» у 2020 році, підтверджує твердження про упередженість платформи. Опитування включало взаємодію зі 118 респондентами, більшість із яких ідентифікували себе як ЛГБТКІА+, людей кольору, плюс-розміру, секс-працівників або педагогів сексуальної просвіти. У результаті опитування підтвердилась думка авторів про те, що користувачі Instagram, які ідентифікують себе як ВІРОС (від англ. *Black, Indigenous, and people of color* – афроамериканці, корінні представники й люди кольору), представники руху за позитивне ставлення

до тіла, жінки, активістки за жіночі права та квір-особи, частіше за інших стикаються з видаленням контенту, блокуванням профілів або відмовою в розміщенні реклами. Респонденти описали свою взаємодію з платформою Instagram як «притирання» [64].

Видалення контенту на основі алгоритмів платформ, які не можуть розпізнавати специфіку повідомлень та розуміти контекст, особливо ускладнює ситуації, коли жінки діляться особистими історіями насильства з метою солідарності чи самозахисту. Через такі дії платформи активістки втрачають не тільки голос, але й аудиторію, що підриває ефективність онлайн-фемінізму як механізму мобілізації та поширення критично важливої інформації. Крім того, дослідження, проведене Carolina Are у 2020 році з City, University of London Institutional Repository, показало, що алгоритми Instagram можуть сприяти цензурі будь-якого контенту, навіть дотично пов'язаного із жіночими тілами, водночас дозволяючи поширення образливого контенту, спрямованого проти жінок [65].

Це свідчить про системну дискримінацію, закладену в алгоритмах платформ. Проблема цензури через специфічні алгоритми платформ ускладнює доступ до феміністичного контенту, знижує видимість кампаній на підтримку прав жінок і фактично репродукує інституціоналізовані форми пригнічення. Це свідчить про необхідність перегляду політик модерації контенту, залучення фахівців із гендерної тематики до створення нових, більш коректних алгоритмів, а також забезпечення прозорості в процесах блокування і видалення матеріалів. Без таких кроків цифровий простір не може вважатися ані безпечним, ані рівноправним середовищем для жіночих голосів.

Нерівний доступ до інтернету та цифрових ресурсів загалом також додає перешкод для інтернет-руху. Особливо ця проблема є актуальною в країнах, що є мало розвиненими. Цей аспект створює значні перешкоди для участі жінок у цифровому просторі, для освітлення проблем окремих регіонів та залучення інтернаціональної спільноти для розв'язання певних питань, що не можуть бути вирішені за певними обставинами всередині спільнот цих країн.

У звіті «The gender digital divide» від International Telecommunication Union

(ITU) за 2022 рік була опублікована статистика щодо співвідношення користування інтернетом між чоловіками та жінками. У 2022 році 69 % чоловіків у світі користувалися інтернетом, у той час, як відсоток жінок-користувачок сягав лише 63 %. Перекладаючи це в конкретні цифри, це означає, що в порівнянні із чоловіками на 259 мільйонів менше жінок мали доступ до інтернету. Ми можемо тільки уявити, яка кількість випадків дискримінацій, насильства та харасменту не були висвітленні на суспільну увагу через банальну неможливість доступу до міжнародної мережі. У тому ж звіті представлена більш детальна інформація по континентах: в Африканських країнах лише 34 % жінок мають доступ до інтернету, коли в Європі це – 89 % [66].

«90 percent of adolescent girls and young women in low-income countries are offline» від UNICEF надає статистику про те, що близько 90 % дівчат-підлітків та дівчат-підлітків у країнах, що мають низький рівень доходу, не користуються інтернетом взагалі. Це є проблемою, тому що в паралель до цього їхні однолітки-хлопці вдвічі частіше мають доступ до всесвітньої мережі. У глобальному контексті це говорить про те, що така нерівність обмежує майбутні можливості дівчат у сфері освіти, працевлаштування та участі в громадському житті [67].

У контексті ж онлайн-фемінізму ця цифрова нерівність означає, що багато жінок не можуть брати участь у цифрових кампаніях, обмінюватися досвідом або отримувати підтримку через інтернет. Це ускладнює їхній доступ до спільнот та не дає отримувати необхідні знання та інформацію. Наприклад, такі хештеги як #MeToo, #WhyIStayed та #YesAllWomen стали потужними інструментами для висвітлення проблем насильства та дискримінації. #WhyIStayed, хештег, що зародився у 2014 році з метою поширення історій та прикладів того, чому користувачі не могли вийти зі своїх аб'юзивних стосунків, тільки за добу з'явився в понад 71 000 публікацій. #YesAllWomen з розповідями про приклади або історії жінконенависництва та насильства над жінками за чотири дні в травні 2014 року опублікувався тиражем в 1,2 мільйона твітів [68, 69].

Проте жінки без доступу до інтернету залишаються поза цими важливими

дискусіями. Вони не можуть розповісти про свої особисті думки, поділитися досвідом чи просто дізнатися про існування таких рухів. Через специфіку спільнот та їхні традиції жінки часто можуть не мати розуміння, що певна поведінка чи вислови не є нормою. Проте дізнатися про альтернативні варіанти суспільних взаємодій вони не мають можливості, через що, залишаючись у своїй інформаційній ізоляції, вони змушені миритися з обставинами, що їх оточують. Крім того, навіть серед жінок, які мають доступ до інтернету, існують бар'єри, пов'язані із цифровою грамотністю. Жінки можуть мати менше навичок користування цифровими технологіями через відсутність належного навчання, що обмежує їхню здатність ефективно використовувати інтернет для активізму або професійного розвитку. Це зайвий раз підкреслює важливість подолання нерівного цифрового доступу.

3.2. Перспективи розвитку онлайн-фемінізму в Україні та світі

Онлайн-фемінізм як форма цифрового громадянського активізму набуває дедалі більшої популярності в онлайн-спільнотах та дедалі більшого значення в глобальному та локальному контекстах. Завдяки розвитку цифрових платформ та їхньої доступності, жінки отримали можливість формувати альтернативні інформаційні простори, у яких виводяться на передній план теми гендерної нерівності, насильства, репрезентації тощо. На момент 2020 року в Instagram з моменту створення платформи було опубліковано 11 мільйонів постів, що містили англomовний хештег «фемінізм», ще 8,3 мільйона – англomовний хештег «феміністка». Поширення інформації через тематично схожі хештеги як от #girlpower, #womenempowerment та #womensupportingwomen зустрічається ще частіше – 34 мільйони, 23 мільйони та 20 мільйони постів із кожним із хештегів відповідно [70].

У глобальному контексті, включаючи також і український простір, онлайн-фемінізм створює нові можливості для трансформації суспільних уявлень про гендерну рівність. Він охоплює широке коло практик: від інформаційних

кампаній у соціальних мережах до організації масових акцій через інтернет, і є важливим інструментом у боротьбі з патріархальними структурами та гендерним насильством.

Однією з передових та ключових перспектив розвитку онлайн-фемінізму є зростання інституційної підтримки цифрового правозахисного контенту. На глобальному рівні вже існують партнерства між громадянським суспільством, ІТ-компаніями та міжнародними організаціями, спрямовані на боротьбу з онлайн-насильством та онлайн-харасментом, розробку коректних алгоритмів модерації соціальних мереж та модерації спільнот для захисту прав жінок у цифровому середовищі. В Україні такі ініціативи здебільшого реалізуються через міжнародні проекти, проте також подібний потенціал до масштабування мають і вітчизняні проекти.

Одним із прикладів такої співпраці з підтримкою онлайн-руху міжнародними організаціями є діяльність Digital Rights Foundation (DRF) у Пакистані, заснованої феміністкою та юристкою Нігат Дад у 2012 році [71]. На головній сторінці їхнього сайту можна побачити банер із написом «Help Making the Internet Safer & More Accessible», що гарно відображає їхню мету. Сама організація DRF зосереджує свою діяльність на боротьбі з онлайн-насильством та забезпеченні цифрової безпеки для жінок і гендерних меншин. З моменту відкриття у 2016 році організацією гарячої лінії, більше ніж 16 000 телефонних дзвінків було оброблено операторами щодо кіберзагроз та харасменту, надаючи юридичну та емоційну підтримку жертвам. Крім відкритої в співпраці з партнерами гарячої лінії, DRF надає безоплатну юридичну допомогу жінкам, які стикаються з онлайн-насильством, та активно бере участь у глобальних дискусіях щодо реформування технологічної політики. Зараз організація розширює свої кордони, досліджуючи питання, що є актуальними для суспільства Пакистану. Так виконавча директорка DRF зараз є частиною високої консультативної групи генерального секретаріату ООН із питань AI, а сама організація DRF, проводить дослідження, що стосуються AI та етичного впровадження технологій, особливо дивлячись на вплив на маргіналізовані групи [71, 72].

У контексті співпраць правозахисних феміністичних організацій з інституційними та комерційними структурами варто згадати про Movements.org. У 2008 році Державний департамент США, Колумбійський університет, Google, Nowcast Media та інші медіакомпанії спонсорували інавгураційний саміт Альянсу молодіжних рухів. На третій такий саміт (2010) Альянс молодіжних рухів запустив новий онлайн-хаб для цифрового активізму – Movements.org. Movements.org – була сучасною платформою, що об'єднувала діяльність тисяч активістів та експертів для обміну навичками та ресурсами, у тому числі активісток у сфері руху фемінізму та прав жінок. З моменту запуску платформа нараховувала більше ніж 20 000 користувачів зі 140 різних країн, надаючи доступ до інструментів цифрової безпеки та правової допомоги. Співпраця платформи Movements.org окрім інституційної підтримки, також полягала й у роботі з такими ІТ-компаніями як SaferVPN, які допомагали забезпечити безпечний інтернет-доступ активістам у суспільствах, що могли б неправильно розцінити активістські дії. На цей момент платформа, на жаль, більше не функціонує, а її сайт заблокований. Проте завжди варто пам'ятати про те, який вплив вона мала на той час [73, 74].

В українському контексті, організація Impact Force, що була заснована захисницями інтересів жінок Ніною Левчук та Ольгою Дьяковою, може стати прикладом. Як свою місію організація поставила мету «Створювати економічні можливості та трансформаційні зміни в соціальній поведінці заради сталого і справедливого відновлення України» [75]. Impact Force реалізує програми, які спрямовані на підтримку вразливих груп, як от жінок-підприємниць, ветеранів та внутрішньо переміщених осіб. Організація займається підтримкою українського бізнесу та консультативною діяльністю для українського уряду. У 2023 році онлайн-академія з освітньою програмою «Мрій та Досягай» була запущена Impact Force спільно з UN Women, Дія.Бізнес, Міністерства цифрової трансформації України та за фінансової підтримки урядів Франції та Ісландії. 80 жінок у результаті проєкту отримали необхідні знання та фінансові ресурси для започаткування або відновлення власного бізнесу [75, 76].

Ці приклади демонструють, що інституційна підтримка цифрового правозахисного контенту є ключовим фактором у розвитку онлайн-фемінізму. Співпраця між громадянським суспільством, IT-компаніями та міжнародними організаціями дозволяє створювати ефективні стратегії для захисту прав жінок у цифровому середовищі, сприяє розвитку інклюзивних технологій та забезпечує доступ до ресурсів для жінок у різних регіонах світу. Це є сильним перспективним напрямком розвитку онлайн феміністичного руху. Залучившись допомогою світових та локальних організацій, які є зацікавленими у розв'язанні гострих соціальних питань із метою встановлення світового порядку та гендерної рівності, активістки мають змогу реалізувати проекти, які вони не змогли б самостійно організувати через нестачу досвіду або ресурсів. Учасниці онлайн-руху є найбільш проінформованими про те, що саме необхідно онлайн-течії для досягнення певних результатів та вирішення певних питань. Вони, завдяки своїм зусиллям, можуть стати голосом усієї онлайн-спільноти, що позитивно відобразиться на результатах діяльності. Залучення ресурсів «зовні» допоможе більш ефективно координувати діяльність активістської течії та швидше організувати нові підрозділи для швидшого реагування на проблеми, що виникають.

Подальший розвиток онлайн-фемінізму також залежить не лише від технологічного прогресу, а й від політичної підтримки та діяльності, правового захисту руху, освітніх реформ та суспільної підтримки. Ефективність онлайн-руху та його довгострокова життєздатність та результативність залежать від такого комплексного підходу. Інституціоналізація феміністичного активізму у віртуальному середовищі має супроводжуватися змінами в системі освіти, правосуддя та регуляції цифрового простору. Це вимагає міждисциплінарної співпраці, переосмислення ролі технологій та послідовного захисту прав жінок у цифрову добу. Онлайн-активізм може бути і є потужним інструментом, але без зміцнення інституційної бази та регуляторних механізмів він ризикує залишитися маргіналізованим або ж вразливим до репресій, цензури та маніпуляцій, які й на цю мить становлять велику перешкоду для його функціонування.

Політична воля є ключовою опорою для створення інклюзивного цифрового середовища. Уряди, які активно підтримують права жінок у політиці, також розуміють і важливість впровадження змін на державному рівні щодо питань дискримінації, а тому з більшою ймовірністю впроваджують стратегії, що спрямовані на боротьбу з онлайн-аб'юзом, хейтом і дискримінацією. Наприклад, деякі країни, як-от Канада, уряд якої ухвалив політику із цифрової рівності, які прямо передбачає захист жінок у мережі та їхнього доступу до неї [77]. У таких суспільствах та в подібних сприятливих умовах, які створені спеціально для цього, гендерна рівність в усіх її проявах розвивається якомога ефективніше та потім стабільно підтримується на високому рівні. В Україні поки що ще триває процес формування подібної політики, однак існує потенціал для її розвитку в межах стратегій цифрової трансформації та гендерної рівності.

Перспективи онлайн-руху також значною мірою залежать і від правового захисту, який є ще одним критично важливим елементом. Хоча деякі форми онлайн-насильства, такі як кіберпереслідування або поширення інтимних зображень без згоди, уже криміналізовані в окремих юрисдикціях, у більшості країн правозастосування в цій сфері є вибіркоким і неефективним. В Україні, наприклад, 3 жовтня 2024 Офіційний вебпортал парламенту України випустив публікацію з назвою «Комітет із питань правоохоронної діяльності готує до розгляду в першому читанні законопроект щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг)» [78]. Пропонувалося в статтю 532 Кримінального процесуального кодексу України доповнити новою частиною, а саме пунктами 6 та 7, у яких викласти визначення таких термінів як злочинне переслідування (сталкінг) та кіберпереслідування. Проте з моменту публікації цієї заяви ніякого оновлення інформації щодо ініціативи не поступала, звідти сталкінг та кіберпереслідування і досі не є криміналізованими в Україні.

Для ефективної діяльності феміністичного онлайн-руху успішне впровадження цифрового феміністичного порядку денного є вкрай важливим і передбачає наявність спеціалізованих норм, адаптованих до динаміки онлайн-середовища, а також компетентних судових органів та поліцейських

структур, які визнають серйозність онлайн-насильства. Відсутність необхідної правової структури, яка має на меті захищати жінок від злочинів, скоєних онлайн, дає змогу зловмисникам діяти безкарно, що в майбутньому буде тільки підбурювати нові хвилі правопорушень. Правильна та коректно розроблена правова система підтримки діяльності феміністичного руху та забезпечення суспільного порядку має бути розроблена з урахуванням усіх специфік сучасних онлайн-правопорушень.

Освіта, як українська, так і світова, формальна, так і неформальна, відіграє вирішальну роль у забезпеченні сталості змін у питанні гендерної рівності. Включення гендерночутливої цифрової грамотності в університетські, шкільні та загалом навчальні програми допоможе не лише запобігати дискримінації, а й виховати покоління, здатне критично мислити щодо технологій та їхнього впливу на суспільство. Курси із цифрової безпеки, критичного ставлення до алгоритмів, а також знання про права в інтернеті мають стати частиною загальної культури громадян.

У світовому освітньому процесі уроки та майстер-класи щодо гендерної рівності є інструментом, який доволі часто використовується в навчальному процесі. А от в українських школах такі події тільки починають з'являтися. Як от рекомендаційна стаття від Нової Української Школи (НУШ) під назвою «Створюємо урок про гендерну рівність за фільмом «Барбі»». У результаті діяльності НУШ був створений конспект для уроку з предмету «Громадянська освіта», що має в собі такі ідеї як гендерна рівність, толерантність, подолання дискримінації тощо [79].

Освітня реформа є необхідною в контексті прав жінок. Винесення питання інформаційної рівності та діяльності активістів в онлайн-площині на рівень освітніх процесів є важливим елементом популяризації діяльності онлайн-фемінізму. Освітні зміни в бік і гендерної рівності, і цифровізації одночасно є складним, проте важливим завданням, яке в результаті призведе до формування націй, що будуть здатні підходити до питання жіночих прав та

рівності з більш інклюзивної точки зору, яка забезпечить суспільну консолідацію та швидке, ефективне вирішення нагальних питань.

Перспективи розвитку онлайн-фемінізму в Україні та світі значною мірою визначаються перспективами міждисциплінарних співпраць. Для створення більш безпечного й інклюзивного інтернету мають бути задіяними всі учасниці онлайн-руху, від блогерок та інфлюенсерок до юристок та працівниць медіа. Глобальні цифрові виклики – такі як онлайн-насильство, цензура, нерівний доступ до технологій – не мають кордонів і потребують спільних рішень. Таким чином участь країн у багатосторонніх ініціативах, що залучають організації та активістів із різних куточків світу, транснаціональні збори, міжнародні програми та партнерства з технологічними корпораціями формують нову архітектуру підтримки цифрового феміністичного активізму.

Однією з ключових платформ, що формує глобальні підходи до цифрових прав жінок, є UN Women. Зокрема, ініціатива від UN Women під назвою «Generation Equality Action Coalition on Technology and Innovation for Gender Equality». Вона розрахована на 2021 – 2026 роки та об'єднує міжнародні уряди, приватний сектор та громадянське суспільство з метою усунення цифрової нерівності, протидії онлайн-насильству, харасменту, аб'юзу та розширення можливостей жінок у науковому секторі [80]. У рамках коаліції підтримується створення безпечних цифрових середовищ, а також інвестування в гендерночутливі технології та алгоритми.

Для України особливо важливо активно долучатися до міжнародного феміністичного цифрового порядку денного. У Східній Європі, Центральній Азії та деяких окремих регіонах функціонують платформи на кшталт FRIDA – The Young Feminist Fund або Association for Progressive Communications (APC), які підтримують ініціативи локальних активісток, надають мікрогранти та інші види фінансової та консультативної підтримки, проводять освітні кампанії, наприклад, на теми цифрової безпеки та адвокації. В Україні, наприклад, організація APC підтримувала дослідження щодо онлайн-цензури феміністичного контенту в

розрізі специфічно української онлайн-сфери та пропонувала алгоритмічні рекомендації для уникнення автоматичного видалення освітніх публікацій [81].

Подібного роду співпраці, які залучають до виконання різного плану виконавчі сили на міжнародному рівні є важливим єднальним елементом. Проблеми, які, хоч і мають свою різну специфіку залежно від регіону, ідейно залишаються однаковими. Тому інтернаціональна сумісна робота дозволяє розробити план дій, які буде ефективним для всіх питань та проблем. Обмін досвідом та ресурсами між світовими бізнесами, урядами та окремими індивідами допоможе сприяти роботі онлайн-руху для розв'язання питань жіночої дискримінації та нерівності та допомогти підвищити ефективність подібних ініціатив.

Сюди ж можна внести такий перспективний напрямок, як крос-національна солідарність та співпраці, засновані на цій платформі. Онлайн-фемінізм завдяки швидкості інтернет-покриття та простоті інструментів дозволяє об'єднуватись жінкам із різних контекстів. Активістки від Латинської Америки до Східної Європи розуміють, що вони мають змогу працювати разом через спільні для всіх проблеми, таких, як гендерне насильство, дискримінація, обмеження репродуктивних прав. Прикладом є транснаціональні кампанії на підтримку абортів або антипатріархальні флешмоби, які синхронно відбуваються в різних країнах.

Кампанія #AbortoLegalYa, яка спочатку зародилася в Аргентині, вимагала дозволу абортів у країні. Після онлайн-мобілізації активісток за права жінок розпоряджатися своїм тілом, учасниці вийшли й на офлайн-марші [85]. Загалом по країні за різними підрахунками на марші вийшло близько 650,000 учасників, найактивніший протест у столиці, у Буенос-Айресі, мав орієнтовно 150,000 учасників [86]. Під час активних протестів до аргентинських користувачок приєдналися активістки з інших Латино-Американських країни. У результаті #AbortoLegalYa потрапило в тренди багатьох соціальних мереж, включаючи найпопулярніші X (Twitter) та Instagram, не тільки в Аргентині, але і в інших країнах континенту. У результаті онлайн та офлайн мобілізації населення,

заручення підтримки іноземних користувачів та створення суспільного резонансу, Палата депутатів Аргентини прийняла законопроект про добровільне переривання вагітності [85].

Партнерства з ІТ-компаніями та співпраці з міжнародними платформами також сприяють впровадженню такої необхідної етичної модерації контенту та покращенню механізмів оцінювання контенту як потенційно шкідливого чи некоректного, наприклад, у плані звітування про онлайн-харасмент чи тілесність. Такі компанії як Meta, X (Twitter), TikTok та Google є яскравими прикладами бізнесів, які мають бути зацікавлені в покращенні селекції та оцінювання контенту, тому що це дозволить зробити їхні мережі або платформи ще більш комфортними для користувачів, що дозволить створювати дійсно інклюзивні простори.

Так, у 2016 році в рамках The EU Code of Conduct on Countering Illegal Hate Speech Online низка корпорацій, а саме на той момент Microsoft, Facebook, Twitter та YouTube, зобов'язалися швидше реагувати на повідомлення про дискримінаційний або гендерно ворожий контент. Потім до списку приєдналися Instagram (2018), Snapchat (2018), TikTok (2020), LinkedIn (2021), Viber (2022) та Twitch (2022). У рамках такої співпраці проводяться періодичні моніторинги, які дозволяють визначити ефективність регуляційних політик платформ та виявити сфери, які можуть у теорії отримати покращення. За 6 років такої плідної роботи, згідно зі звітом Єврокомісії за 2022 рік, усе Facebook, наприклад, зміг впровадити таку політику, яка дозволяє видаляти понад 81 % такого дискримінаційного контенту протягом 24 годин після модерації [81].

У рамках таких міжнародних співпраць феміністичний онлайн-рух зможе мати підтримку організацій, які можуть надати шанс на покращення платформ, що зараз виступають основною площадкою для реалізації активістської діяльності. Важливо розуміти, що онлайн-інструменти, які використовують активістки, є надзвичайно важливими в процесі досягнення поставлених результатів, оскільки вони визначають і весь процес, і його ефективність. Залучення до розробки більш інклюзивних просторів та коректних алгоритмів допоможе як феміністкам, так і

платформам досягти спільного, бажаного результату.

Загалом у подальшому розвитку феміністичного руху в онлайн-форматі перед активістками можуть постати питання, які будуть потребувати більш критичної рефлексії, особливо це стосується питань сучасних технологій та їхнього використання. Для такого аналізу, наприклад, підійдуть питання репрезентації маргіналізованих груп у соціальних мережах та на різного роду платформах, цінності, які закладені в алгоритмах мереж, та як вони відображають та впливають на діяльність руху загалом тощо. Онлайн-фемінізм має не лише використовувати технології в якості інструменту для досягнення певного результату, але й переосмислювати їх, критикувати популяризовані цифрові практики, вимагати рівного доступу до ресурсів та знань та інші дії, які мають на меті призвести до інклюзивності та рівності.

Говорячи про перспективи та інструменти, варто відзначити, що роль соціальних мереж як простору феміністичного дискурсу продовжить зростати, тому перспектива розвитку онлайн-руху має висвітлювати й питання зміни стратегій взаємодії. Платформи на кшталт Instagram, TikTok, X (Twitter), Facebook чи Threads вже дають змогу швидко мобілізувати аудиторію, транслювати меседжі в реальному часі та будувати транснаціональні мережі солідарності. Проте подальша ефективність буде вимагати ще більшого зростання кількості цифрових феміністичних ініціатив. Як локальні, так і міжнародні компанії та ініціативи, які останнім часом набираються популярності, свідчать про те, що цей напрямок буде мати ще більший потенціал подальшого розвитку та впливу цього формату на рух.

Онлайн-фемінізм в Україні має низку унікальних перспектив завдяки високому рівню цифровізації суспільства та активності молоді в соцмережах. Результати опитування по Україні від 2023 року, проведеного КМІС (Київським міжнародним інститутом соціології) на замовлення українського відділу ООН (UNDP), демонструють, що відсоток українців, які щоденно користуються інтернетом, сягає 80 % [83]. За даними ж дослідження від DataReportal за 2024 рік 93,5 % загальної кількості від усіх українських користувачів інтернету використовують хоча б одну соціальну мережу [84].

Такий рівень цифровізації суспільства створює сприятливі умови для поширення та популяризації феміністичних наративів. Проте робота на аудиторію суспільства, яке має легкий доступ до інтернету та сильно залучена до онлайн-діяльності, для українських активісток ускладнюється обставинами, у яких це суспільство існує, тобто війною та її наслідками. Водночас із цим важливим викликом місії активізму залишається потреба в балансі між сучасним суспільним контекстом та збереженням інклюзивності – зокрема, врахування інтересів ЛГБТК+, жінок з інвалідністю, сільських мешканок та інших маргіналізованих груп, які можуть бути не так часто репрезентовані в медіа.

Тому в українському контексті перспективними напрямками є розвиток феміністичних медіа та цифрових архівів. Ініціативи на кшталт уже згаданих нами «Феміністична майстерня», «Гендер у деталях» або проекти цифрової документації сексуального насильства на війні створюють основу для довготривалого збереження знань, аналітики та наративів, які мають вплив на публічну політику. У майбутньому в українському феміністичному сегменті можна очікувати збільшення кількості незалежних цифрових феміністичних платформ, що будуть мати на меті поєднувати нагальні та вічні питання, які в нашому суспільстві уживаються через сучасні реалії.

У контексті України одним із перспективних напрямів розвитку онлайн-руху є інтеграція феміністичних практик у політичні ініціативи. Онлайн-платформи можуть бути використані для формування та збирання підписів на відкритих онлайн-петиціях, моніторингу прав жінок, тиску на державні інститути у випадках порушення прав або відсутності впровадження певних законопроектів та впроваджень. Уже зараз українські активістки активно використовують онлайн-інструменти для взаємодії з органами влади, зокрема у сфері розробки стратегій запобігання домашньому насильству.

На основі проведеного нами аналізу у сфері феміністичного онлайн-руху та перспектив його розвитку, надано наступні рекомендації (окрім уже виокремлених у вигляді перспективних напрямів) задля підвищення рівня ефективності активістської діяльності:

– Збір, аналіз та систематизація гендерночутливих даних у технологічному секторі

Для руху важливо забезпечити прозорий та відкритий доступ до статистики, що відображає рівень залученості жінок у технологічному секторі, частоту онлайн-наси́льства, випадки цензури феміністичного контенту тощо. Збір та публікація подібного розу статистичних даних дозволяє відстежувати реальність проблем, про які говорять активістки. Така інформація буде слугувати базою для формування доказової політики, що буде сприяти прийняттю законопроектів та формуванню змін у суспільства, а також дозволить виявити структурні нерівності в цифровому середовищі.

Такі організації як UN Women, OECD або ITU допоможуть спрямувати зусилля на створення єдиних стандартів збору та обробки гендерних цифрових даних.

– Інтеграція феміністичних цінностей у політику цифрового доступу.

Розрив у доступі до інтернету та технологій загалом між жінками та чоловіками залишається глобальною проблемою. За статистикою, яку ми вже досліджували 63 % відсоток жінок мають доступ до інтернету й це на 259 мільйонів менше ніж чоловіків [66]. Просування ідеї того, що жінки мають бути більше залученими до інтернет-середовища, допоможе створити більш безпечне й інклюзивне цифрове середовище, яке зможе репрезентувати досвід та погляди жінок з усіх соціальних та культурних контекстів.

– Просування цифрових навичок та освіти в галузі ІТ для жінок та дівчат

Сприяння цифровій освіті для жінок і дівчат допоможе стати їм стати більш впевненими користувачами мережі. Необхідно розширювати програми з розвитку ІТ-компетенцій серед жінок, з особливою увагою до вразливих груп: мешканок сільської місцевості, ВПО, жінок з інвалідністю. Освіта у сфері цифрової безпеки, критичного медіа мислення та медіаграмотності як частина національних стратегій цифрової трансформації допоможе жінкам стати адаптованими до локального контексту незалежно від місцеперебування. Також це надасть їм змогу ділитися особистим досвідом у мережі та використовувати онлайн-інструменти у

свою користь, залучаючи їх для допомоги у своїх справах або життєвій ситуації. Приклади успішних практик на базі EU4Digital або Girls in ICT Day допоможуть адаптувати потреби країн до їхнього локального контексту.

– Підвищення рівня політичної та громадської участі жінок у цифровому врядуванні.

Для будь-якого суспільства загалом важливо підтримувати присутність жінок у прийнятті рішень. Особливо це стосується суспільств, у яких жінки недостатньо репрезентовані в політичній та соціальних структурах. Питання щодо цифрової політики, IT-розробок та модерації онлайн-контенту мають обговорюватися із жінками, як із рівноправними членами. Це включає не лише представництво в державних інституціях, а й в IT-компаніях, медіа, громадському секторі. Питання жіночого представництва доволі гостро стоїть для України, де в представництві Верховної Ради IX скликання на момент 2024 року частка жінок складає менше ніж 21 % [87]. Українські жіночі голоси не можуть бути достатньо репрезентовані та враховані в парламенті, де жінок менше ніж чверть. Українські органи влади та великі бізнеси мають бути більше зацікавленими в заохоченні представництва жінок. Платформи по типу Generation Equality Forum мають стати точками входу для локальних жіночих ініціатив в Українському та глобальному контекстах.

– Розробка та імплементація феміністичних стандартів конфіденційності та цифрової безпеки.

Онлайн-середовище часто стає джерелом ризиків для персональної безпеки активісток, журналісток, правозахисниць. Як ми дослідили, випадки онлайн-харасменту та аб'юзу є частим явищем у контексті феміністичного активізму. Рекомендується розробка та прийняття норм, які будуть гарантують право на анонімність, захист даних, ефективне реагування на кібернасильство та зловживання персональною інформацією. Співпраця з організаціями, як Access Now чи Tactical Tech, дозволить впровадити відповідні технологічні рішення та освітні інструменти [88].

Отже, перспективи феміністичного онлайн-руху на пряму залежать від готовності державних інституцій і й суспільства визнати інтернет-простір як легітимну платформу політичної та правозахисної діяльності. За належної підтримки онлайн-активізм має великий потенціал для реальних соціальних трансформацій, від локального до глобального рівня, а не лише для інформаційної мобілізації. Перспективи розвитку онлайн-фемінізму мають двосторонній характер: з одного боку, присутня велика кількість можливостей для руху самовиражатися, об'єднуватися та трансформувати реальність, з іншого – велика кількість викликів, що пов'язані з безпекою, доступом та цензурою. Ключовим завданням феміністичного руху в найближчі роки стане розробка таких цифрових стратегій, які будуть враховувати як сучасні технологічні інновації, так і потреби вразливих груп. Онлайн-фемінізм здатен не лише говорити, в онлайн-руху є всі ресурси та можливості змінювати сталий суспільний порядок. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати політики, які будуть спрямовані на забезпечення рівного доступу до цифрових технологій для всіх і всюди. Це включає інвестиції в інфраструктуру, програми з підвищення цифрової грамотності та ініціативи, що сприяють участі жінок та заохочують ініціативу у сфері цифрового простору. Тільки таким чином можна забезпечити повноцінну участь жінок в онлайн-фемінізмі та сприяти досягненню гендерної рівності в цифрову епоху.

Висновки до розділу 3

Отже, у результаті проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що феміністичний онлайн-активізм є важливим і впливовим інструментом боротьби за гендерну рівність у сучасному цифровому середовищі. Проте він водночас зіштовхується з низкою викликів. З одного боку, соціальні мережі та онлайн-інструменти відкривають нові можливості для поширення інформації та мобілізації суспільної уваги, про що свідчать приклади масштабних кампаній, наприклад, #MeToo. З іншого боку, масове поширення інформації в інтернеті не

завжди призводить до очікуваних структурних змін, наприклад, обмежена ефективність «кліктивізму» як форми активізму. Додатковою проблемою є явище цифрової втоми, що знижує рівень залученості користувачів, посилює толерантність до травматичних тем і може призводити до втрати мотивації та згасання активістської діяльності.

Окремої уваги заслуговує проблема кібернасильства: ворожість у мережі, харасмент, публікація особистої інформації та загрози розправи серйозно обмежують участь активісток. Ще одним викликом є цензура та алгоритмічна модерація феміністичного контенту. Автоматизовані системи часто не здатні коректно ідентифікувати контекст публікацій, що призводить до їхнього необґрунтованого видалення.

З урахуванням цих і багатьох інших викликів, феміністичний онлайн-активізм сьогодні є як платформою для нових можливостей, так і для численних загроз. Його ефективність залежить не тільки від кількості охопленої аудиторії, але й від здатності пристосовуватися до викликів, зберігати статистику залучення та створювати безпечні умови для вираження ідей. Розв'язання таких проблем вимагає міждисциплінарного підходу. Ініціативи по співпраці з ІТ-компаніями, організаціями громадянського суспільства та міжнародними структурами не лише забезпечують захист прав жінок, а й створюють нові можливості для їх участі в соціальних, політичних та економічних процесах. Одним із перспективних напрямів є інституціоналізація цифрового активізму через впровадження феміністичних стандартів освіти та правового захисту. Міжнародна солідарність та участь у глобальних ініціативах дозволяють українським феміністкам інтегруватися у світову боротьбу за гендерну справедливість, отримувати фінансову, технічну та інформаційну підтримку.

Загалом, розвиток онлайн-фемінізму залежить від готовності держави та суспільства визнавати інтернет як повноцінний простір для активістської діяльності. Майбутнє онлайн-фемінізму пов'язане з розробкою інклюзивних цифрових стратегій, здатних не тільки мобілізувати суспільство, а й забезпечувати реальні трансформації соціального порядку.

ВИСНОВКИ

Феміністичний онлайн-активізм останні роки постає не просто як форма активної громадянської позиції, але і як ефективний комунікативний інструмент формування суспільної свідомості, що використовується для досягнення гендерної рівності. В умовах сучасного тренду на діджиталізацію та активні соціальні трансформації, для учасниць феміністичного руху інтернет став потужним середовищем для мобілізації аудиторії, просвітницької діяльності та захисту прав жінок. Онлайн-платформи, зокрема соціальні мережі, трансформують способи ведення феміністичного дискурсу, створюють нові канали впливу на громадську думку та політичне рішення.

Кожен із феміністичних підходів, ліберальний, радикальний, марксистський, соціалістичний чи інтерсекційний, по-своєму інтерпретує причини та механізми гендерної нерівності, надаючи дослідникам доволі широке поле для аналізу сфери. Історичний же розвиток феміністичного руху, шлях від боротьби за базові права до вимог змін цілих соціальних систем, значно вплинув на формування сучасного розуміння рівності статей. Чотири хвили фемінізму демонстрували глибину та динамічність феміністичної думки, та її здатність до адаптації руху до умов глобалізованого світу.

Проведене дослідження засвідчило, що такі кампанії, як #MeToo, #HeForShe, #TimesUp, #ЯНеБоюсьСказати тощо не тільки сприяли у свій час широкому суспільному резонансу й розголосу проблем сексуального та гендерно зумовленого насильства, але і стали початком змін у законодавчому полі та медіапрактиках країн з усього світу. Успіх таких ініціатив зумовлений застосуванням стратегічних онлайн-комунікацій, а саме: використанням аудіо- та візуального контенту, вдалих хештегів, пропрацьованої стратегії публікацій, міжплатформенного поширення, впливу лідерів думок і широкого залучення громадськості.

Водночас робота виявила та підкреслила низку викликів, які супроводжують розвиток та діяльність феміністичного онлайн-руху. Цифрова нерівність, яка

обмежує доступ жінок до інтернету в окремих регіонах, кібернасильство та кіберпереслідування, які спрямовані на феміністичних активісток і часто залишається безкарним, цензура та упередженість алгоритмів платформ, що призводять до блокування акаунтів та видалення контенту, цифрова втома, яка знижує рівень залученості тощо. Статистичні дані, зокрема звіти від Pew Research Center, UN Women, UNESCO та Amnesty International, свідчать про системний характер цих проблем як на глобальному, так і на локальному рівнях.

Попри виявлені ризики та перешкоди, перспективи та прогнози щодо розвитку, подальшої діяльності онлайн-фемінізму залишаються позитивними. У майбутньому цифровий активізм може отримати ще більший вплив та ресурси для діяльності за умови підтримки з боку міжнародних організацій, державних інституцій та технологічних компаній, і, що найголовніше, суспільства. Уже сьогодні онлайн-рухом реалізуються партнерства, які спрямовані на вдосконалення політик модерації контенту, захист прав жінок в онлайн-просторі, а також розвиток цифрової освіти для жінок і дівчат. Український феміністичний онлайн-контекст демонструє високу динаміку такого плану ініціатив, проте водночас потребує більшої координації, правового захисту та фінансової підтримки з боку партнерів.

Робота підкреслює необхідність міждисциплінарного підходу до теми онлайн-фемінізму: вона потребує уваги з боку не лише комунікаційних наук, але й соціології, права, медіаекології, ІТ-сектору. Формування ефективної цифрової політики має ґрунтуватися на зібраних гендерночутливих даних, критичному аналізі алгоритмів платформ та розробці комплексних механізмів підтримки активістських практик. Такий підхід дозволить краще зрозуміти взаємодію технологій і соціальних структур, що впливають на становище жінок у цифровому просторі. Крім того, це сприятиме створенню більш інклюзивного онлайн-середовища, вільного від дискримінації та цифрового насильства.

Таким чином, феміністичний онлайн-рух можна розглядати як потужний соціальний інструмент, що виконує функції трансформації культурних уявлень, норм і цінностей у напрямку до інклюзивного та гендерночутливого суспільства.

Феміністичний онлайн-активізм доводить свою ефективність як сучасна форма публічного дискурсу, що має потенціал трансформувати не лише віртуальний простір, а й реальні політичні та соціальні процеси. Подальше поглиблення цього дослідження може сприяти формуванню більш інклюзивної та етичної цифрової комунікаційної екосистеми – як в Україні, так і на глобальному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Фулей Т.І. Гендерна рівність крізь призму заборони дискримінації у світлі практики європейського суду з прав людини. Збірка навчальних матеріалів курсу для учасників тренінгу «Гендерна рівність крізь призму заборони дискримінації у світлі практики Європейського суду з прав людини». – Київ: ВАІТЕ, 2018. – 134 с. URL: https://tandis.odihr.pl/bitstream/20.500.12389/22463/1/22463_UKR.pdf
2. United Nations Development Programme. Гендерний профіль України. *United Nations Development Programme Ukraine*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-profile-ukraine> (дата звернення – 22.02.2025)
3. Oxford University Press. Gender, n., 3.b [definition]. *Oxford English dictionary*. URL: <https://doi.org/10.1093/OED/2250688057> (дата звернення – 22.02.2024)
4. World Health Organization. What do we mean by "sex" and "gender"?. *WayBackMachine*. Архівовано з оригіналу 30.01.2017. URL: <https://web.archive.org/web/20170130022356/https://apps.who.int/gender/whatisgender/en/> (дата звернення – 22.02.2025)
5. Peter Hegarty & Katrina Roen. Making sense of ‘Intersex’ and ‘DSD’: how laypeople understand and use terminology. *Taylor and Francis Group*. 20.03.2018. 161–173 с. URL: <https://doi.org/10.1080/19419899.2018.1453862>
6. Грабійчук М. В. , Лазебна О. А. Поняття «гендер» у сучасній науковій парадигмі. «Молодий вчений». 2020. Т. 82, вип. 6. С. 369–372. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-74>
7. Bundeszentrale Für Gesundheitliche Aufklärung BZgA). Gender identity – who am I?. *Федерального центру медичної освіти, Liebesleben.de*. URL: <https://www.liebesleben.de/en/gender-identity/> (дата звернення – 25.02.2025)
8. Куцевол С.В., Ярошенко А.С. Гендерна Рівність. *Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*. 2021. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/7947/1/20.pdf>

9. ГО «Дівчата», UNICEF. Батьківство Без Стереотипів. 2024. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/43751/file/batkivstvo_bez_stereotypiv_pdf_2-2.pdf.pdf (дата звернення – 25.02.2025)
10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 8.09.2005, № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення – 01.03.2025)
11. Аніщук Н. В. Основи гендерного права України. *Одеса: Фенікс*, 2013. 44–45 с. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom9/39.pdf>
12. Gender Stream. Чому гендерна рівність вигідна для всіх?. *Gender Stream*. 28.01.2024. URL: <https://genderstream.org/novyny/chomu-genderna-rivnist-vyhidna-dlya-vsih/> (дата звернення – 01.03.2025)
13. Nussbaum, Martha C. Women and human development: The capabilities approach. вип. 3. *The University of Chicago : Cambridge University Press*, 2000. 199 с. URL: <https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=9R69I--rpzUC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Nussbaum,+Martha+C.+Women+and+human+development:+The+capabilities+approach.+Vol.+3.+Cambridge+university+press&ots=DmhdMD67-b&sig=9pYCVoO6LYPb19R3yHClmSCwp7U>.
14. Ferree, M. M.. Globalization and Feminism. In M. M. Ferree & A. M. Tripp (Eds.), *Global Feminism: Transnational Women's Activism, Organizing, and Human Rights*. *New York and London: New York University Press*, 2006, 3–23 с. URL: [https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=dfATCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=+Ferree,+M.+M.+\(2006\).+Globalization+and+Feminism.+In+M.+M.+Ferree+%26+A.+M.+Tripp+\(Eds.\),+Global+Feminism:+Transnational+Wome n%E2%80%9Fs+Activism,+Organizing,+and+Human+Rights,+pp.+3-23.+Ne w+York+and+London:+New+York+University+Press.&ots=3TBGTVBzzX&sig=WAT5rdpntYza-4lgiKDhffSpjaY](https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=dfATCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=+Ferree,+M.+M.+(2006).+Globalization+and+Feminism.+In+M.+M.+Ferree+%26+A.+M.+Tripp+(Eds.),+Global+Feminism:+Transnational+Wome n%E2%80%9Fs+Activism,+Organizing,+and+Human+Rights,+pp.+3-23.+Ne w+York+and+London:+New+York+University+Press.&ots=3TBGTVBzzX&sig=WAT5rdpntYza-4lgiKDhffSpjaY)

15. Feminism [definition]. *Oxford Learner's Dictionaries*. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/feminism#:~:text=In%20the%201960s%20feminism%20> (дата звернення – 01.03.2025)
16. Mohajan, Haradhan. An Overview on the Feminism and Its Categories. *Personal RePEc Archive*, 2022. 11–26 с. URL: <https://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/114625/>
17. Rampton, Martha. Four Waves of Feminism. *Pacific University*. 14.07.2019. 1–10 с. URL: http://gdelaurler.pbworks.com/w/file/attach/134554611/Four%20Waves%20of%20Feminism%20_%20Pacific%20University.pdf
18. Lear, Martha Weinman. The Second Feminist Wave: What do these women want?. *The New York Times*. 1968. URL: <https://www.nytimes.com/1968/03/10/archives/the-second-feminist-wave.html>.
19. Dicker, Rory C. A History of U.S. Feminisms. *Hachette UK*, 2008. URL: https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=jrRKDgAAQBAJ&am:oi=fnd&pg=PA1872&dq=+Dicker,+Rory+C.+A+history+of+US+feminisms.+Hachette+UK,+2016&ots=gwiVMgOOo7&sig=kNuO21-8_LYtgupUGjoTMv23Oww
20. Nicholson, Linda. Feminism in "Waves": Useful Metaphor or Not?. *New Politics*. 2015. Т. 7, вип. 48 : 4. 1–7 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233196314.pdf>
21. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. *Київ : Основи*, 2017. 17–31 с. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/12117/6/Тема_1.pdf
22. Гомілко О. Є. Фемінізм. Філософія освіти : навчальний посібник. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. - 2-ге вид. - *Київ : Твори*, 2021. - Розд. 3.8. - С. 124-128. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/6d861a13-2bca-4e8b-a002-449df9dc8c93/download>

23. Mohajan, Haradhan. Four Waves of Feminism: A Blessing for Global Humanity. *Studies in Social Science & Humanities*, Т. 1, вип. 2, 26.08.2022. 1-8 с. URL: <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/114328>
24. Jain, Shruti. The rising fourth wave: Feminist activism on digital platforms in India. *ORF Issue Brief*, вип. 384, 2020, 1–16 с. URL: <https://www.orfonline.org/public/uploads/posts/pdf/20230524183029.pdf>
25. Зеленко, І. П. Особливості онлайн-медіа. *Наукові записки*. Серія: право 14, 2023. 104–108 с. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/265>
26. Тонкіх, І. Ю. Критерії якості контенту інтернет-медіа. *Обрії друкарства 1*, 2018. 209–217 с. URL: <http://horizons.vpi.kpi.ua/article/view/132903>
27. Цифра, Ю.А. Соціальний вплив засобів масової інформації як чинник конструювання зовнішньополітичної ідентичності держави. *Регіональні студії*, 2018. 52 – 56 с. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/539211>
28. Ляшенко П.Р. Роль медіаресурсів у формуванні політичного світогляду суспільства. *Національний авіаційний університет, Київ*, 2024. 66 с. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/64744>
29. Butler, J. GENDER TROUBLE: Feminism and the Subversion of Identity. *Routledge New York and London Press*, 1990, 49 с. URL: http://www.kyoolee.net/GENDER_TROUBLE_-_Preface_-_Butler.pdf
30. Dai, Yao, Zhixuan Zhu, and Wu Yuan Guo. The impact of advertising on women's self-perception: a systematic review. *Frontiers in Psychology*, вип. 15 17.01.2025. 13 с. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2024.1430079/full>
31. United Nations Development Programme. Гендерний профіль України. *United Nations Development Programme Ukraine*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-profile-ukraine> (дата звернення – 20.03.2025)

32. Гендер в деталях: Про нас. *Гендер в деталях*. URL: <https://genderindetail.org.ua/about/> (дата звернення – 20.03.2025)
33. Феміністична майстерня: Про нас. *Феміністична майстерня* URL: <https://femwork.org/pro-nas/> (дата звернення – 20.03.2025)
34. Жінки в медіа: Хто ми. *Жінки в медіа*. URL: <https://wim.org.ua/about-us/> (дата звернення – 20.03.2025)
35. «На часі все». Феміністки про те, як змінилася їхня робота після повномасштабного вторгнення. *Wonderzine*, 8.03.2024. URL: <https://www.wonderzine.me/wonderzine/life/vlasniy-prostir/19543-na-chasi-vse-feministki-pro-te-yak-zminilasya-yihnya-robota-pislya-povnomasshtabnogo-vtorgnennya> (дата звернення – 20.03.2025)
36. Від становлення до зрілості – самооцінка феміністичного руху в Україні. *Український Жіночий Фонд*, 29.04.2024. URL: https://uwf.org.ua/vid-stanovlennya-do-zrilosti-samooczinka-feministychnogo-ruhu-v-ukrayini/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR0Pa8yAlUVl69UTZIp53Wo6jll0x5_eQYdvTmnb9e0RJIP3WscgR8KXdn8_aem_ATxk4oBDjIPjRzD4iYWfblbniN8UzasuwLlkomNafuZeq00bmIDk6XxqPKQf3XJEBfMApJpXsjlh7e9rjNr6EVK (дата звернення – 22.03.2025)
37. Ладика, І. Я. Вплив соцмережеских флешмобів на соціальну комунікацію. *Соціально-гуманітарний вісник*, вип. 18–19, 2018. 85–89 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/sochumj_2018_18-19_21.pdf
38. Nastya Melnychenko. #яНеБоюсьСказати. *Facebook*. 05.07.2016. URL: <https://www.facebook.com/nastya.melnychenko/posts/10209108320800151> (дата звернення – 30.03.2025)
39. Murphy, Megan. Introduction to «#MeToo movement». *Journal of Feminist Family Therapy*, Т. 31, вип. 2–3, 2019. 63–65 с. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08952833.2019.1637088>

40. Hillstrom, Laurie Collier. The #metoo movement. *Bloomsbury Publishing USA*, 2018. 149 с. URL:
https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=DBTHEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Hillstrom,+Laurie+Collier.+The%23+metoo+movement.+Bloomsbury+Publishing+USA,+&ots=7a_cyZsMeZ&sig=83VPG8kb8sPJSnmyHplqb7bKAbo
41. Alam, Nadeem. The Impact Of Social Media On Women’s Rights Movements: Empowerment, Challenges And Future Directions. *International Journal of Emerging Knowledge Studies*, Т. 3, вип. 8, 30.08.2024. 463–469 с. URL:
<https://ijeks.com/wp-content/uploads/2024/09/ijeks-03-08-001.pdf>
42. Smith, Michelle. #MeToo and #TimesUp move off the red carpet and towards activism at 2018 Oscars. *The Conversation*, 16.05.2018. URL:
<https://research.monash.edu/files/242061739/236927037.pdf>
43. How social media users have discussed sexual harassment since #MeToo went viral. *Pew Research Center*, 11.10.2018. URL:
<https://www.pewresearch.org/short-reads/2018/10/11/how-social-media-users-have-discussed-sexual-harassment-since-metoo-went-viral/> (дата звернення – 30.03.2025)
44. Press Release: Celebrities and world leaders from government, business and academia convene at UN Women’s global HeForShe Summit to release pioneering solutions for gender equality. *UN Women – Headquarters*, 27.05.2021. URL:
<https://www.unwomen.org/en/news/stories/2021/5/press-release-heforshe-summit> (дата звернення – 02.04.2025)
45. Hicks, J. Global evidence on the prevalence and impact of online gender-based violence. *K4D Helpdesk Report. Institute of Development Studies*, 09.05.2024. 15 с. URL:
https://opendocs.ids.ac.uk/articles/report/Global_Evidence_on_the_Prevalence_and_Impact_of_Online_Gender-based_Violence_OGBV_/26428096?file=48181987

46. @/itsgivingwhit. Darren's Account. *X.com*. 02.05.2025. URL: <https://x.com/itsgivingwhit/status/1918270662927376738> (дата звернення – 02.04.2025)
- @/Karina_GA88. Just got this from EE. *X.com*. 07.05.2025. URL: https://x.com/Karina_GA88/status/1920082419710886119 (дата звернення – 02.04.2025)
47. Engström, Olivia Emelie. HeForShe Movement and Cultural Change: How Can the UN Universal Gender Equality Rhetoric Be Adapted to Local Cultural Practices. Thesis. *University of Helsinki*, 2019. 135 с. URL: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/c5df0ef7-0fd2-45af-975b-cec5d2b280f7/content>
48. HeForShe: Main. *HeForShe*. URL: <https://www.heforshe.org/en> (дата звернення – 10.04.2025)
49. Міністерство закордонних справ України приєдналося до міжнародного руху за гендерну рівність HeForShe. *Міністерство закордонних справ України*, 13.09.2018. URL: <https://mfa.gov.ua/news/67155-ministerstvo-zakordonnih-sprav-ukrajini-prijedn-alosya-do-mizhnarodnogo-ruhu-za-gendernu-rivnisty-heforshe> (дата звернення – 10.04.2025)
50. Львівський університет долучився до проєкту HeForShe University Tour. *Львівський національний університет імені Івана Франка*, 18.09.2021. URL: <https://lnu.edu.ua/lvivskyy-universytet-doluchyvsia-do-proiektu-heforshe-university-tour/> (дата звернення – 10.04.2025)
51. HeForShe В Україні. *HeForSheUkraine*. URL: <https://www.heforsheukraine.com> (дата звернення – 12.05.2025)
52. Li, Yevgeniya, Jean-Grégoire Bernard, Markus Luczak-Roesch. Beyond clicktivism: What makes digitally native activism effective? An exploration of the sleeping giants movement. *Social media + society*, Т. 7, вип. 3, 4.08.2021. 22 с. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/20563051211035357>

53. Morgan, Cat. Feminist digital participation, activism, and clicktivism on Twitter. Diss. Thesis, *University of Southampton*, 2021. 210 с. URL: https://eprints.soton.ac.uk/467517/1/Feminist_Twitter_THESIS_Cat_Morgan.pdf
54. Slacktivism [definition]. *Urban Dictionary*, 09.03.2012. URL: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=slacktivism> (дата звернення – 12.05.2025)
55. Social Media and News Fact Sheet. *Pew Research Center*, 17.09.2024 URL: <https://www.pewresearch.org/journalism/fact-sheet/social-media-and-news-fact-sheet/> (дата звернення – 12.05.2025)
56. Gen Z [definition]. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/gen-z> (дата звернення – 12.05.2025)
57. Gordon S. This Is Why the #MeToo Movement Matters. *Verywell Mind*, 22.05.2025. URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-the-metoo-movement-4774817>
58. Tugimin Supriyadi, Sulistiasih Sulistiasih, Kus Hanna Rahmi, Budi Pramono, Adi Fahrudin. The impact of digital fatigue on employee productivity and well-being: A scoping literature review. *Environment and Social Psychology*, Т. 10, вип. 2, 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/389906041_The_impact_of_digital_fatigue_on_employee_productivity_and_well-being_A_scoping_literature_review
59. Ukrinform Press Center. Опитування USAID-Internews щодо споживання медіа, 2021. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Y_F5VPDxKdI (дата звернення – 12.05.2025)
60. 55% of U.S. social media users say they are ‘worn out’ by political posts and discussions. *Pew Research Center*, 19.08.2020. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/08/19/55-of-u-s-social-media-use>

- [rs-say-they-are-worn-out-by-political-posts-and-discussions/](#) (дата звернення – 12.05.2025)
61. Toxic Twitter – Triggers of Violence and Abuse Against Women on Twitter - Chapter 2. *Amnesty International*, 20.03.2018 URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/03/online-violence-against-women-chapter-2-3/> (дата звернення – 12.05.2025)
62. Three out five young activists face online harassment globally for posting human rights content. *Amnesty International*, 01.07.2024 URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/07/three-out-five-young-activists-face-online-harassment-globally-for-posting-human-rights-content/> (дата звернення – 12.05.2025)
63. Council of Europe. Cyberviolence against women. *Council of Europe Portal*. URL: <https://www.coe.int/en/web/cyberviolence/cyberviolence-against-women> (дата звернення – 12.05.2025)
64. Salty. Exclusive: An Investigation into Algorithmic Bias in Content Policing on Instagram. *Salty World*, 2020. URL: <https://saltyworld.net/algorithmicbiasreport-2/> (дата звернення – 12.05.2025)
65. Are, C. How Instagram’s algorithm is censoring women and vulnerable users but helping online abusers. *Feminist Media Studies*, Т. 20, вип. 5, 2020. 741-744 с. URL: <https://doi.org/10.1080/14680777.2020.1783805>
66. The gender digital divide: The world takes a small step towards digital gender parity. *International Telecommunication Union*, 2022. URL: <https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2022/11/24/ff22-the-gender-digital-divide> (дата звернення – 12.05.2025)
67. Press release: 90 per cent of adolescent girls and young women in low-income countries are offline. *UNICEF*, 27.04.2023. URL: <https://www.unicef.org/press-releases/90-cent-adolescent-girls-and-young-women-low-income-countries-are-offline-unicef> (дата звернення – 12.05.2025)

68. #BBCTrending: Survivors share why they stayed. *BBC*, 09.09.2014. URL: <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-29120314> (дата звернення – 12.05.2025)
69. Emanuella Grinberg. Why #YesAllWomen took off on Twitter. *CNN*, 27.05.2014. URL: <https://edition.cnn.com/2014/05/27/living/california-killer-hashtag-yesallwomen/>
70. Lara Oberdank. The Effect Of Instagram Activist Accounts On Promoting Gender Awareness Among Users. *University Of Ljubljana School Of Economics And Business*, 2023. URL: <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/oberdank5167-B.pdf>
71. Digital Rights Foundation: Who We Are. *Digital Rights Foundation*. URL: <https://digitalrightsfoundation.pk> (дата звернення – 17.05.2025)
72. Digital Rights Foundation. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/ethics-ai/ru/civil-society-organizations/digital-rights-foundation> (дата звернення – 17.05.2025)
73. Movements. Acknowledgements. *WayBackMachine*. Архівовано з оригіналу 27.02.2017. URL: <https://web.archive.org/web/20150227005724/https://www.movements.org/en/movements/about-movements/acknowledgment/> (дата звернення – 17.05.2025)
74. Cartalucci, Tony. Google's Revolution Factory–Alliance of Youth Movements: Color Revolution 2.0. *Global Research*, 23.02.2011. URL: <https://www.wrongkindofgreen.org/2012/04/14/googles-revolution-factory-alliance-of-youth-movements-color-revolution-2-0/>
75. Impact Force: Про нас. *Impact Force*. URL: <https://theimpactforce.org/uk/who-we-are/> (дата звернення – 17.05.2024)
76. Освітня програма «Мрій та Досягай» повертається: відкрито набір заявок для жінок. *Impact Force*, 20.11.2024. URL: <https://theimpactforce.org/uk/освітня-програма-мрій-та-досягай-по/> (дата звернення – 17.05.2025)

77. Government of Canada. Playbook for Gender Equality in the Digital Age. *International GC*, 11.07.2018. URL: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/playbook-manuel_instructions.aspx?lang=eng (дата звернення – 17.05.2025)
78. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. Комітет з питань правоохоронної діяльності готує до розгляду у першому читанні законопроект щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг). *Верховна Рада України*, 03.10.2024. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/254103.html (дата звернення – 17.05.2025)
79. Молодик К. Створюємо урок про гендерну рівність за фільмом “Барбі”. *Нова Українська школа*, 5.09.2023. URL: <https://nus.org.ua/2023/09/05/stvoryuyemo-urok-pro-gendernu-rivnist-za-filmo-m-barbi/> (дата звернення – 17.05.2025)
80. The Action Coalition on Technology and Innovation : About. *Generation Equality Action Coalition on Technology and Innovation for Gender Equality*. URL: <https://techforgenerationequality.org/about> (дата звернення – 17.05.2025)
81. European Commission. The EU Code of conduct on countering illegal hate speech online. *Commission European*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en (дата звернення – 17.05.2025)
82. Elphick-Miner, Aidan. Ukraine shows the way: How dComms provides a powerful communications alternative for us all. Association for Progressive Communications: APC Talk, 03.12.2024. URL: <https://www.apc.org/en/blog/ukraine-shows-way-how-dcomms-provides-powerful-communications-alternative-us-all>
83. КМІС. Українці стали частіше користуватися інтернетом, 80% – онлайн щодня: соціопитування. *United Nations Development Programme*, 26.01.2024.

URL:

<https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayintsi-staly-chastishe-korystuvatsya-internetom-80-onlayn-shchodnya-sotsopytuvannya> (дата звернення – 17.05.2025)

84. DataReportal, Statista. Як повномасштабна війна відобразилася на кількості інтернет-користувачів в Україні. *Аналітичний портал “Слово і діло”*, 15.04.2024. URL:
<https://www.slovoidilo.ua/2024/04/15/infografika/suspilstvo/yak-povnomasshtabna-vijna-vidobrazylasya-kilkosti-internet-korystuvachiv-ukrayini> (дата звернення – 17.05.2025)
85. Ferrante, Luisina, and Victoria Alvarez. #AbortoLegalYa [Legal Abortion Now] – Digital activism for legal abortion in Argentina 2018–2020. *Debats: Revista de cultura, poder i societat*, вип. 8, 2023. URL:
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=10080002>
86. Jenner, Frances. The Catholic Church stands up to unrelenting international pressure to legalise abortion. *Argentina Reports*, 7.08.2018 URL:
<https://www.argentinareports.com/the-catholic-church-stands-up-to-unrelenting-international-pressure-to-legalise-abortion/1593/>
87. Досягнення, провали, рекорди і міфи Верховної Ради IX скликання. *Лабораторія законодавчих ініціатив (ЛЗІ)*, 05.09.2024. URL:
<https://parlament.org.ua/analytics/dosyagnennya-provaly-rekordy-i-mify-verhovnoyi-rady-ih-sklykannya/> (дата звернення – 20.05.2025)
88. Closing the digital gender gap for a more equal world. *Womens Rights Online*. URL:
<https://www.womensrightsonline.net/post/womens-rights-online-closing-the-digital-gender-gap-for-a-more-equal-world> (дата звернення – 20.05.2025)